

БОРІТЕСЯ - ПОБОРЕТЬ!

ЗАКОРДОННИЙ ОРГАН УКРАЇНСЬКОЇ
ПАРТІЇ СОЦІЯЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ.
:: ПІД РЕДАКЦІЄЮ КОМИТЕТУ ::

ЗМІСТ:

Мик. Шраг. — Начерк основ і форм сучасних та майбутніх поєднань держав, ст. 1.

Мик. Чечель. — „Міжнародна спілка соціалістичних партій,” ст. 11.

Мик. Грушевський. — В першій делегації української партії соц.-революціонерів, ст. 28.

IV конференція УПСР за кордоном, — ст. 55.

Факти та документи, — ст. 62.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

N. TSCHETSCHEL, WIEN, XIX., HOFZEILE NR. 27

Можна набувати „Борітесь-Поборете!“:

Віден — в книгарні Goldschmidt, Wien, I. Wollzeile 11, а також в Секретаріяті Закорд. Делег. УПСР — N. Tschetschel, Wien, XIX. Hofzeile 27.

Прага — в книгарні Bol. Havliček, Praha II, Karlovo nám. 6, Československo.

Львів — в книгарні Наукового Т-ва ім. Шевченка: Schevtschenko — Buchhandlung, Lemberg (Galizien), Rynok 10.

В тих самих книгарнях продається книжка тов. М. Шапова — „Революційний соціалізм на Україні“, а також видання Українського Соціольогічного Інституту:

П. Христюк — Замітки і матеріали до історії української революції, томи I та II.

Зміст ч. 1. „Борітесь-Поборете!“

Мих. Грушевський. — Українська партія соціалітів-революціонерів та її завдання.

Факти та документи. — Резолюції I, II та III конференцій У. П. С.-Р. за кордоном.

Зміст ч. 2. „Борітесь-Поборете!“

Мих. Грушевський. — Між Москвою й Варшавою.

Мик. Шраг. — Слова й діла соціалітів в національній справі.

Мик. Чечель. — Чому припинив своє існування революціонерський бльок?

Факти та документи. — До розвязання революц.-рад. бльоку (переписка між закордонними групами У. П. С.-Р. і У. К. П.). Україна і Польща в їх економічних взаємовідносинах (стаття О. М.).

Наїяти погиблих товаришів. — К. Корж.

Зміст ч. 3. „Борітесь-Поборете!“

Мик. Шаповал. — Соціалістична революція, Росія й Україна.

Мик. Шраг. — До ревізії нашого партійного програму.

Мих. Грушевський. — В першій делегації Укр. Партиї Соц.-Рев.

Факти та документи. — Відношення У. П. С.-Р. до мирових переговорів в Ризі.

Наїяти погиблих товаришів. — М. Свішан.

*Зр. П.А.
7.20.*

Мик. Шраг.

Начерк основ і форм сучасних та майбутніх поєднань держав.

I.

При виробленні проекта нашого нового партійного програму ми не могли, звичайно, дати в ньому цілком вічерпуючої відповіді на всі питання, які в звязку з ним виникають. Де-які з них не вставлено в програм, аби його не перегрузити подробицями; про дуже важні подробиці других в програмі не згадується тому, що вони, власне, вважались вже розвитком програму, його деталізацією, яка вимагає довшого часу та праці, всеобщого вияснення.

До таких питань відноситься і проблема всесвітньої федерації соціалістичних рідянських республік, зокрема російсько-української федерації, і внутрішньо-української.

В проекті програму, який виходить з розуміння необхідності як найтіснішого співділання всіх соціалістичних республік, особливо в економічній сфері, лише вказується на необхідність світової федерації та подаються основні принципи її (політична та національна частини програму), але в ньому немає повного вияснення багатьох важливих питань, які з нею в'язнуться, як напр.: питання про суверенітет окремих складових частин — держав федерації, питання про форми її та про її мету і т. п., словом, немає конкретізації цієї надзвичайно важкої проблеми.

Між тим ясно, що вже тепер нам необхідно мати і встановити поняття новітньої федерації (розуміємо під цим зараз взагалі сполучку держав). Ми виставляємо федерацію, як програмовий постулат, в мент, коли саме життя працює над розрішенням цієї проблеми, коли вона є остільки актуальною, що, з одного боку, ставиться російськими большевиками, як *conditio sine qua non* існування Української Держави. З другого ж — виставляється також українськими революційно-соціалістичними партіями, як принципів співжиття соціалістичних держав. Сторонньому глядачеві може відатись, що обидві сторони сходяться на тому самому. Перед ним стає питання: в чому ж полягає принципова різниця у двох соціалістичних і революційних сил на Україні, які раніше збройно, а тепер ідейно боряться одна з другою. Але тут на цьому питанні виявляється, осільки потрібно в один і той самий термін вкладати один і той самий сміс. Зміст грає рішучаючу роль, і ріжниці його при розкриттю терміна федерації породжують вищезгадану боротьбу двох сил, двох, я б сказав, відмінних в цій справі національно-соціальних психо-ідеологій.

Уже в літературі буржуазних державознавців з довшого часу існують найпріжоманітніші погляди на поняття федерації та звязані з тим проблеми. Так, як про саму державу, її ество, цілі, походження, определення є з десятки, а то й сотки ріжних теорій, які переважно одна одну заперечують; так, як при определенні держави не можна знайти остаточної, яка до всіх конкретно існуючих держав могла б прикладатись, ідеальної формули, що дійсно характеризувала б ту чи іншу державу в усіх її проявах, так само не можна дати якоїсь всеохоплюючої формули для вже існуючих союзів, спілок, поєднань держав, бо її ці поєднання остильки ріжнородні, що спроба підвести їх під едину рубрику була б зайвою, цілком невдачною працею.

Щоб дати відповідь на питання, яке ми поставили в заголовку цього докладу, я спробую: а) намітити лише загальну класифікацію вже існуючих чи існувавших державних поєднань, б) вибрать де-які основні елементи їх, які можуть залишись і в період соціалістичної державності, в) накреслити бажаний, так мовити, ідеальний тип поєднання для абстрактного союзу соціалістичних радянських держав та г) намалювати обрис конкретних сполучень російсько-українського та, почасти, внутрішньо-українського.

II.

Сучасна пануюча теорія державних поєднань встановила такі класи їх: 1) поєднання, засновані на міжнародному праві з відносинами залежності (протекторат і т. п.), 2) держава сюзерена з васальними державами (Vasallenstaat: Отоманська Імперія), 3) монархичні поєднання — особисті та реальні унії, 4) конфедерація (союз держав) і 5) федерація (союзна держава).

Не буде довше спинятись на характеристиці перших трьох класів (зазначу лише, що друга та третя в багатьох своїх відзнаках нагадують існувавши досі в дійсності відносини поміж Сovітською Росією та іншими радянськими республиками був. Росії). Цілком, звичайно, ясно, що перша класа, яка мала таке видатне значення в останні часи кольоніальної політики капіталізму і давала протекторові юридичну покришку для немилосердного визиску протегованої „союзної“ держави, не зможе мати місця в соціалістичній будущості, коли загалом всякий визиск буде знищений, коли, таким чином, залеження союзів для захисту однією державою другої (а в дійсності для більш зручного, але трохи все ж замаскованого гніту і визиску) буде не лише нонсенсом, але й неможливістю.

Це саме відноситься і до другої класи поєднань. Власне, вже її тепер вони згадуються в науці права, як історичний тип, який в часі старо-римської держави та в середневіччю був дуже розповсюджений (більше в формі неорганізованої звязи сюзереної та ленної держави), але в нові часи на Заході цілковито зник, а зараз, по війні, зник і в Отоманській Імперії! Нарешті, третя класа, яка показала свою нетривкість і неприродність ще в часі, коли існування її було можливим, яка інші ні в одній своїй формі (особиста унія), ні в другій (реальна

Їхнє національне почуття. Гасло — і пролетаріят не має батьківщини — показалось недосяжним для тої доби. Воно було замінено ідеольгією, яка від цього часу дістала назву соціаль-патріотизму.

Велика частина пролетаріату і його провідників була ужита для імперіалістичних цілей. Пролетарі бились на фронтах, їхні провідники голосували в парламентах за воєнними кредитами, входили, як міністри, до правителств і часто відали ресортами, що безпосередньо звязані були з війною (Тома у Франції, Гендерсон в Англії). Партийні теоретики працювали над науковим обґрунтуванням ідеольгії соціаль-патріотизма. Доводили, що соціальна революція — це музика далекої будучини. Появилась теорія ультра-імперіалізма, що „міг би, мовляв, створити еру нових надій і сподіваючись в межах капіталізма“ (К. Каутський), в чисто імперіалістичній війні вишукувалось елементи війн національних і тому, мовляв, революційних, словом . . . „буття творить думання“: тим буттям, життєвим фактом був повний крах II Інтернаціоналу, як організації, що не в стані була зостатись на висотах ідей соціалізму, а соціаль-натріотизм був думанням більшості цього колективу.

В Інтернаціоналі почалась анархія. Інтернаціонал вмірав. Справді революційні елементи II Інтернаціоналу (а такі були) ясно бачили, куди йде справа, і пробували її рятувати. Почала виявлятись приватна ініціатива, наслідком котрої були конференції в Цімервальді й Кінталю. Офіційна інституція II Інтернаціоналу не могла і не хтіла рятувати тих принципів, які було зафіксовано в базельському маніфесті, цілком затримавши в „обороні батьківщини“. Ідею скликання міжнародної соціалістичної конференції в Штокгольмі в 1917. було стрінuto холодно офіційними сферами II Інтернаціоналу. Це був живий труп.

Тому нема нічого дивного в тім, що всі спроби оживити його після війни не дали жадних наслідків. Перший післявоєнний конгрес II Інтернаціоналу в м. січні 1919. в Берні показав, що соціаль-патріотизм ще не вивітрився у більшості репрезентованих на нім партій; а після того показалось, що і в питанні на методи осягнення соціалізма існує велике розходження між різними групами соціалістів. До розходження по лінії: інтернаціональний соціалізм — соціаль-патріотизм добавилось розходження по лінії революційний соціалізм — соціаль-реформізм. Груповання по одній і по другій лінії покривались. Роскол наблизявся. Його прискорив Комуністичний Інтернаціонал, що саме в березні 1919. заснувався в Москві. Від II Інтернаціоналу почали віднадати одна партія за другою. Вийшли з нього німецькі незалежні соціаль-демократи, швейцарські соціаль-демократи, австрійська соціаль-демократія, французька соціалістична партія, і ряд менших.*). Остались в нім з великих партій тільки англійська робітнича партія і праві німецькі соціаль-демократи (т. з. більшість). Женевський конгрес, що призначений був перше на січень 1920., а потім пересунутий був на серпень 1920., не міг вже відбутись.

*.) УПСР вийшла в м. березні 1920, галицька соціаль-демократія візniще, а УСДРП і досі залишається там.

Мик. Чечель.

„Міжнародня спілка соціалістичних партій.“

Internationale Arbeitsgemeinschaft sozialistischer Parteien.

(Інтернаціональна соціалістична конференція у Відні 22.—26. січня 1921.)

I.

За два роки до війни — 24.—25. листопада 1912. на міжнароднім соціалістичнім конгресі (ІІ Інтернаціоналу) в Базелю було видано маніфест, в котрім було сказано:

„Як що війна загрожує вибухнути, то в відповідних країнах робітнича класа та її парламентські представники обовязані зробити, при піддережці обеднуючої їх діяльності Міжн. Соц. Бюро, все, що тільки можуть, щоби, вживаючи тих засобів, які вони вважають за найбільш дійсні, перешкодити вибухові війни.“

„В разі ж, коли війна таки вибухне, соціалісти зобовязані вмішатись, щоб найскорше припинити її, і в повній мірі використати викликану війною економічну і політичну кризу для того, щоб підняти нарід і тим прискорити упадок панування капіталу.“

Такими словами говорив ІІ Інтернаціонал на передодні війни. Не говорив він, зрештою, нічого нового для міжнародного робітництва, а повторював тільки слово в слово постанови попередніх своїх конгресів — штутгартського і копенгагенського. Далі в своїм маніфесті базельський конгрес конкретно вказував на небезпеку світової війни і опреділював поведінку соціалістичних партій в тім випадкові, коли б вона вибухла:

„Найбільшою небезпекою для міра конгрес вважає штучно підживлюваній антафонізм між Великою Британією і Німеччиною. Тому конгрес вітає зусилля робітничої класи обох країн перемогти цей антафонізм.“

Найкращим засобом для осягнення цієї мети він вважає заключення згоди між Німеччиною й Англією про обмеження озброєння на морі.“

„Перемога над протиріччами між Німеччиною з одного боку та Англією з Францією з другого — усунуло б найбільшу небезпеку, що загрожує мирові, зменшило б міць царизма, що експльоатує це протиріччя, зробило б неможливим напад Австро-Угорщини на Сербію і забезпечило б світові мир. До цього треба тому націпрати всі зусилля Інтернаціоналу.“

Тільки повною сліпотою або безумством можна було б пояснити, коли б правительства не зрозуміли того, що сама лише думка про страшну світову війну повинна викликати обурення робітничої класи. Пролетаріят вважає за злочин стріляти один в одного за для збільшення прибутків капіталістів, честолюбства дінастій або на славу таємних договорів дипломатії.“

Такі були слова провідників ІІ Інтернаціоналу. Минуло два роки. Над світовим політичним горізонтом нависли чорні хмари. Розсіяти їх міжнародньому пролетаріяту не вдалося, і в серпні 1914. заревли гармати на германо-бельгійській і австро-сербській границях. Пролетарі почали стріляти один в одного для збільшення прибутків капіталістів. Міжнародня класова солідарність пролетаріяту показалась слабшою за

та зайні і мусіли б бути виключно при урядах федеруючихся держав. Між тим про ці останні ми взагалі не знаходимо навіть і згадки в конституції федераційної Росії, про них (як і про самі ці держави в їх взаємовідносинах) немає там і мови. Голова девята (§ 49) про компетенцію всеросійського з'їзду рад та центрального виконавчого комітету, до відома яких віднесені „ затвердження, зміна та доповнення конституції рос. соц. фед. сов. республіки, загальне провідництво всеї зовнішньої та внутрішньої політики, встановлення та зміна кордонів, встановлення меж та компетенцій краєвих радянських союзів і т. п. — дає нові докази єдино-неділімчеської суті та конструкції заснованої згори, ніби „вільно та добровільно“, федерації совітських республік Росії!“

Між іншим в цій голові знаходимо ще один новий безперечний доказ того, що всеросійський з'їзд рад і Ц.І.К. являються верховними органами федерального значіння, бо до їх компетенції, напр., відноситься „прийняття в склад Р.С.Ф.С.Р. нових сочленів Сов. Республіки та призначення виходу з рос. федерації окремих частин ІІ“.

Але досить про юридичні контроверзи і нісенітніцю розібраних частин конституції Росії. Практично нею в Росії однаково не керуються, а теоретично. Єдиний висновок з неї можна зробити власне той, що вона в дійсності ніяких взаємовідносин соціалістичних держав не буде, на принципах союзу не збудована і уявляє з себе конституцію унітарної, єдиної, а не союзної держави.

Перейду до згаданої вище статі Х. Раковського, який обґруntовує фактичні взаємини України та Росії, базуючись на соціалістичній правотворчості.

(Далі буде.)

„Федераційний“ з'їзд заслухує відчit вищого верховного уряду, який є і московською і, безсумнівно, загально-федераціальною владою.

На жаль, війною з вітряками буде скоріше спроба знайти в конституції які-небудь натяки на справжню і гарантовану федерацію. В виданні „Скифи“ недавно вийшла дуже цікава книга під назвою: „Республіка Советов.“ В ній вміщено прекрасний розбір Сов. Конституції в статі рос. лівого соц.-революціонера Ал. Шрейдера „Федерацівна Советська Республіка“ і проект нової конституції, вироблений тим же автором. В оцінці конституції, діючої в Росії, т. Шрейдер цілком підтверджує висловлені мною думки. Наведу тут цікавий уступок з його статі.

„Чи є Республіка федерацією рад чи федерацією областей? Ні в конституції, ні в попередніх проектах ми не знаходимо то чи іншої і ясної відповіді на це питання. З зовнішнього боку конституція (і проект) певначе лічить Сов. Республіку федерацією областей. — 2. частина 11. статі каже про те, що „автономні областні союзи входять на основах федерації до Р.С.Ф.С.Р.“ Лише в цій статі і згадано про федерацівну звязь, так що конституція, очевидно, має на увазі існування її лише між областями. Та і методологічно все примушує прийти до такого висновку.

Скритикувавши знаменно далі „примушено-федерацістичну позицію большевиків“, які мусили „проти волі зробити уступку сепаратистичним стремлінням національних одиниць, які раніше входили до „єдиної та неподільної Російської Імперії“: не даси — все одно візьмуть; краще дати“, вказавши на всю „путаницу и нелепостъ“ Сов. Конституції в частинах, які відносяться до накреслення федерації, автор висловлює думку, що Сов. Федерацію треба будувати виключно, як федерацію рад, яким мусить однаке належати найбільша автономія.*). Я в далішому викладі докладніше зупинююсь на цьому, бо з останньою думкою т. Шрейдера я для сучасного моменту не погоджуєсь. Хоч його концепція дуже логічна і гарна, але її можна, на мій погляд, прийняти лише в будучині, коли пройде потреба спершу самостійності і суверенності, а потім і федерації окремих країн — держав. Мабуть, в першу чергу можна її перевести в єдинонаціональних радянських федераціях. Але повернемось до Конституції Р.С.Ф.С.Р. Коли будемо шукати дальншого вияснення змісту федераційної влади в ній, ми знов-таки стрінмо цілій ряд ріфів та підводного каміння.

Рада Народних Комісарів, виконавчий орган поєднання краєвих союзів Росії, наділена всіма тими функціями, які звичайно в федерацію належать виконавчим органам окремих складаючих федерацію держав. Всого передбачається вісімнадцять всеросійських народних комісаріятів, плюс ще рада народного господарства. Як відомо, „самостійні“ радянські республіки, (як напр. українська), такої ради не мають, бо в них керує та сама всеросійська рада Народного Господарства. З вісімнадцятіи всеросійських (федераційних) комісаріятів добра половина їх (як напр., внутрішніх справ, освіти, праці, соціального забезпечення, справ національних, здоровля і др.), як федеральні органи, цілком непотрібні

*) Порівняти цікаво цю думку з концепцією громадівства Драгоманова.

з'їздів, по розрахункові — один депутат на 125.000 мешканців“ (§ 25). При такій ординації не тільки не зберігається оте самостійне рішення селян та робочих кожної нації, про яке ми читали в декларативній частині конституції, при цій вона не лише цілковито втрачає федеральний характер, але цілком ігнорується навіть і ті автономні областні союзи, про які говориться в „загальних положеннях“. Ось примітка друга до § 25, яка каже, що лише „в разі, коли областний з'їзд совітів зирається безпосередньо перед всеросійським з'їздом, делегати на цей останній можуть бути надіслані областним з'їздом совітів.“

Уже з цього дуже коротенького аналіза ми бачимо, що верховний орган федерації є не що інше, як орган федерації... городів та губерній „всєї“ Росії і зовсім не нації держав (§ 1), ба, навіть не „автономних областних союзів“. Коли прийняти на увагу величезну перевагу делегатів Московщини над делегатами окраїнних (тобто краєвих, областних, в своїй пролетарській частині до того ж зросійшених, як царською, так і комуністичною політикою) губерній та городів, які творять верховний орган федерації; коли ми розкриємо дійсний зміст „областей“, що відзначаються своїм особливим побутом та національним складом“, як определення: України, Білорусі, Кавказу, Кубані і т. п.; коли пригадаємо, яку ціну мали всі декларації російських большевиків відносно національностей б. Росії, то стають нам ясними і ті прекрасні перший та восьмий параграфи і та дійсна суть федерації, яку трактує основний закон Р.С.Ф.С.Р.

По букві конституції, федеральною владою Росії являється всеросійський з'їзд совітів, а федеральним урядом — Рада Народних Комісарів Росії. Але цей з'їзд і ця рада, як відомо, є одночасно і владою та урядом однієї складової частини російської федерації — Московщини. А в такому разі стає цілком незрозумілим, чому всеросійський з'їзд рад, отже і загально-федеративний, обирає уряд для якоїсь частини федерації? Здавалось би, що висновок з цього може бути лише один: згаданий з'їзд є нічим іншим, як виключно з'їздом Московщини. Ну, а як же тоді розуміти ту російську федеративну республіку, в яку „автономні областні союзи входять на началах федерації“? Де ж заховані ті істотні основи федерації сов. республик Росії“, про які згадує § 8? Знов-таки вся конституція виявляє таку плутанину і неясність в определеннях основ федерації, що мимоволі запідохрює свідомість авторів конституції в творенню тої плутанини . . .

Може де-хто подумає, що я, критикуючи неупорядкованість російської конституції в її частинах, які передбачають федеративні органи, воюю з вітряками, тому що коли вона говорить про російську федерацію, то має власне на увазі в тексті не спілку національних радянських держав, а федерацію рад, чи розуміє під всеросійським з'їздом рад з'їзд рад Московщини. Ні, я не помилуюсь. Параграфи 11, 12 і слід., які трактують верховний орган Росії, мають на увазі дійсно рос. соц. федеративну республіку, як аг'реат всіх націй та областей б. Росії. Пригадаймо хоч би склад останнього (VII) всеросійського з'їзу рад. На ньому бачимо і представників України (по губерніям?!) і т. п. Такий

республик“, то в самій конституції цей союз розкривається, як федерація національних республик. в) В третьому проекті § 2. „загальних положень“ читаемо: „Совіти областей, які ріжняться особливим поєднанням та національним складом, можуть об'єднатись (в проекті — об'єднуються) в автономні областні союзи, на чолі яких, як і на чолі всяких областних поєднань, що взагалі можуть скластися, стоять областні з'їзди совітів та їх виконавчі органи.“ Цей параграф, який, очевидно, трактує про такі „области“, як Україна, Білорусь, Арmenія, Грузія і т. п., цікавий особливо тим, що прирівнює їх до звичайнісінських областних поєднань, що мають автономні, місцево-адміністративні установи. І в тексті конституції ми надібамо такий самий параграф, але маємо там ще два нових, які вже, порівнюючи з проектами її, формально роблять великий крок наперед.*)

§ 1. розділу I, голови I.: „Російська Совітська Республіка встановлюється на основі вільного союзу вільних націй, як федерація совітських національних республик.“

§ 8., той самий розділ, голова 4: „Стремлючись творити дійсно вільний та добровільний, а, значить, тим більш повний та тривкий союз трудящих класів всіх націй Росії, III Всеросійський З'їзд Совітів обмежується встановленням істотних основ федерації совітських республик Росії, предсталяючи робочим та селянамкої нації прийняти самостійне рішення на своєму власному совітському з'їзді: чи бажають вони і на яких основах брати участь в федеральному уряді та в федеральних совітських установах.“

Ці прекрасні параграфи, які передбачають „дійсно вільний та добровільний союз“ „національних республик“, як принципове встановлення основ поєднань соціалістичних держав, могли б нас цілком задовільнити, коли б в дальшому конституції їх відповідно розвинула і була б на їх основі збудована. На жаль, того не має; що-до політики, то ми добре знаємо, як переводились § 1 і 8 в життя . . .

Подивімось, що ще дає конституція для вияснення федерації та її „істотних основ“.

В ній ми не зустрічаемо більше її натяку на організацію федеральних органів . . . А тому що натомісъ говориться в ній про „верховну владу в російській соціалістичній республіці (§ 12), якою є все-російський з'їзд совітів, то очевидно, що по конституції, хоч і прямо того ї не сказано, але саме цей верховний орган вважається її органом верховним федеральним. Годі доводити, що таке розуміння федеральної влади мало вкажеться з § 8, який передбачає доперва „самостійне рішення на своєму власному совітському з'їзді: чи бажають вони і на яких основах брати участь в федеральному уряді.“ В § 12 ці основи дуже недвозначно вже фіксуються. Верховна влада — всеросійський з'їзд совітів (навіть не всефедеративний) конститується слідуючим чином. Він „складається з представників городських совітів, по розрахункові — один депутат на 25.000 виборців, та з представників губерніальних

*) Власне, ці два §§ і ріжнять найбільш саму конституцію від її проектів. В дальшому ми будемо говорити лише про конституцію в її остаточній редакції.

знають відокремлення від Росії національних країн, а по-за деклараціями панує безмежне „властвуї“, яке консеквентно прикладається до тих країн. На жаль, коли розібраться у відносинах Росії до України, то „взаємини“ їх мало чим ріжуться від стародавнього протекторату чи васальної залежності. Тим більш цікаво нам проаналізувати теоретичне і юридичне розуміння російськими комуністами соціалістичної сполуки держав.

Коли про державу і державність ми знаходимо спроби (?) теоретичного підходу в творах комуністів („Азбука комунізма“ Бухаріна — Пребораженського; „Програма“; „Держава та революція“ Леніна і т. і.), то про соціалістичні міждержавні взаємини серед дуже численної большевицької літератури ми надібуємо лише невеликі статті Х. Раковського „Взаємини міжsovітськими республиками“ та А. Г. Гойхбарга: „о туркестанській конституції“.* Цікаво, що навіть в присвяченому спеціально конституції Російської С. Федеративної С. Республики числі 3—4 від 1.—15. вересня 1918. двохтижневого журналу „Пролетарская революция и право“ (вид. Народного Комітета Юстиції, Москва), де вміщено статті А. Гойхбарга та Л. Стучки, що характеризують основний закон (конституцію) федеративної Росії, про саму федерацію, її основи, її характер, про те, як треба розуміти дуже неясно формулювану конституцією федеративність Росії, читач не знаходить ані слова.**) В цьому журналі, однаке, знаходимо всі проекти конституції Р.С.Ф.С.Р.

Далі повернемось до статей Раковського та Гойхбарга, а тепер для зрозуміння сполуки соц. рад. держав, яка існує в Росії, спробуємо розібратись в самій конституції і проектах її, в цих джерелах міждержавного соц. права, щоб там дошукатись відповіді на питання: на яких власних базах перші соціалістичні держави будували свої міждержавні, федерально-союзні відносини?

Коли порівняємо прийняту редакцію конституції з її трема проектами,*** то виявляється, що в усіх проектах і прийнятій конституції уступи, які відносяться до питання, що нас цікавить, майже нічим не ріжнуться між собою. Головні відмінні в них ось які: а) коли в проектах в відділі „декларації прав та обовязків працюючих“ ми здібаемо ще рештки старої фразеольгії про самоопреділення націй, сконкретизовані навіть „правомъ на полное самоопредѣленіе Украины, Армении и всѣхъ народовъ, населяющихъ територію б. Российской Имперіи“, то в тексті конституції маємо згадку вже лише про Фінляндію та про самоопреділення Арменії. б) Коли в проекті другому знаходимо пункт 8. „по мірі встановлення в других країнах соціалістичної радянської влади Р.С.Ф.С.Р. входить з ними в єдиний союз соціалістичних федеративнихsovітських

*) Ч. 8, 9 і 10 журналу „Пролетарская революция и право“ 1918. р.

**) Обмежений метою, я не буду зупинятись на цих статтях, які в багатьох містах дуже цікаві, хоч почасти за ці два роки набрали й іронічного змісту. Взяти хоч би для прикладу вираз Л. Стучки про волю працюючих в Росії, яка забезпечена в ній „не лише на словах, а й на ділі“¹⁴

***) 1. проект — прийнятий Комісією В. Ц. І. К., вперше надрукований 3. VI. 1918. р.; 2. проект (проект I. a.) — розроблений Колегією Нар. Ком. Юстиції, надрукований 4. VIII. 1918. р.; 3. проект — розроблений Комісією В. Ц. І. К.

держави при конфедерації і втрата їого при федерації та виявлення цією останньою самостійного і безконтрольного державного панування, — ось головні ріжниці, які ставлять кордони поміж ними.

Проте самостійне право панування, тільки не верховного і не суверенного, це та риса, яка відзначає кожного члена федерації — державу від простої провінції якоєсь держави, бо держави, які складають федерації, під владні пануванню, яке сами вони і творять; вони панують в спілці, беруть участь в пануванні союзної держави.

Наведені характеристики двох розібраних категорій державних поєднань вірні для доби капіталістичного устрою. Але в добі поєднань соціалістичних держав, яка вже розпочалась, особливо при розвитку їх і зміною нині „загально“-прийнятих публично-правових понять, термінів та теорій, співжиття суверенних держав прийме нові форми і зміст. На цьому я і спилюсь далі. Але перед тим дозволю собі вияснити зміст вже існуючої федерації соціалістичних держав Росії та України.

III.

„Ніякої самостійної України, ніякого самостійного уряду її, ніякої економичної, професійної, адміністративної, дипломатичної, військової самостійності нема. Нема навіть федерації“. — Так цілком справедливо зазначає в числі III „Борітесь-Поборете“ т. М. Шаповал. „Є де-які фікції, котрими орудують московські дипломати з метою повної інкорпорації України в склад єдиної неділімої Росії.“ На жаль, і це правда. Бо у взаєминах Росії та України ця остання досі не трактувалась, як соціалістична держава, не була сувереною стороною. Годі тут приводити тому докази з фактичного життя. Про це відомо, як з наших же збірників, так і з багатьох інших матеріялів *) та джерел. Фактично, звичайно, зараз немає її мови про дійсну суверенність України в Російській Федерації (чи конфедерації). Ті фікції, які нібіп вказують на існування визнаної Ресією самостійної та суверенної України, чи другі, які одночасно говорять за те, що Україна є не то в конфедеративній спілці з Росією (по недавно опублікованій вістці „Роста“ суверенні Україна та Росія заключили договір — союз економичний та військовий), не то в федеративній (спільні державні установи) — це не лише фікції, не лише не відповідає суті самостійності чи конфедерації, але також і еству федерації, ознакою якої є те, що під владні цілому приймають участь в самому пануванні і владі цілого, союзного. Покільки на практиці ми бачимо повну підлеглість України, особливо в економичному відношенню, Москві і тільки Москві, а зовсім не цілії, до речі її неістнуючій ще союзній владі, постільки є справедливим твердження, що проголошення всіх фікцій самостійності, союзництва чи федерації є справді нічим іншим, як жартом чи ходом московської дипломатії, яка відносно української нації і досі зберігає засади буржуазного міжнародного права і дипломатії. Формулу „divide et impera“ в Москві здійснюють слідуючим робом. Декларативно відділяють, ви-

*) Підр. див. пашу статтю „Слова й діла соціалістів в національній справі“ в ч. 2 „Бор.-Поборете.“

необхідною ознакою його є суверенітет кожного члена союзу. Вийти з нього кожна держава може повсякчас і не потрібує на те згоди інших держав. Ця прикмета і була почасти негативним фактором в союзах держав, бо в добу капіталістичних відносин робила їх організаціями несталими та нетривкими. В звязку з цим в історії їх можна помітити дві головні тенденції: одну — до перетворення їх в союзну державу (Швайцарія, Спол. Держ. Північн. Америки) або в єдину державу (Нідерлянді), другу — до роспаду союзу держав на його складові одиниці (Германський союз).

В союзі держав важко намітити те спільне і загальне, що належить до компетенції союзної влади, і те парткулярне, що є компетенцією влад окремих держав, членів союзу. Все це залежить від кожного даного конкретного союзу, від конституючого його договору. Він може передбачати спільні адміністративні установи, навіть армію, доходи, але для реалізації рішень союзу завжди необхідним є санкціонуючий волевий акт окремих держав.

Виходячи з принципу неподільності суверенітету держави, відкидаючи й теорію існування держав без суверенітету, де-які державо-правники підживили під розглядну тут катер'орію державних поєднань і союзні держави (федерація). Однаке до останнього часу в науці державного права панувала теорія подільності суверенітету, з якої і виводились основні риси поєднань другої катер'орії. Лише в останні десятиліття перемогу одержала нова теорія існування несуверенних держав, котра нині їй уґрунттує та вияснює ество союзної держави (Елінек, Лабанд, Коркунов).

Головна засада союзної держави є та, що в ній союзна влада має цілком самостійне, незалежне від влад окремих держав існування. Федерація ґрунтується не на договорі-згоді, а на самостійному союзному законодавстві, котре регулюється загально-федеральною конституцією. Будучи сувереною владою, федеративна держава має власне військо, фінанси та державні установи. Окремі ж держави, що творять федерацію, позбавляються натомісць свого суверенного характеру. Вони підлеглі союзний державії владі чи остаткові обмежені нею, що стражчають свій верховний характер (*imperium*). Територія та парід окремих держав поєднані в одне ціле, неподільно творять територію та народ всієї федерації (напр. американський народ *), швайцарська територія та народ і т. п.). Як каже Коркунов, в федерації є „єдність народу, влади, території“. Федеральна влада завжди має право та обовязок представляти всю союзну державу на віт і виключне право війни та мира. Своє загально-федеральне військо, свій бюджет, своє законодатнє тіло та адміністративні установи вищі над окремо-державними установами, — це обовязкові ознаки союзної держави, суверенної організації, яка отже сама є державою, а не лише союзом держав.

Сказаного досить, щоб бачити, оскільки ріжняться обидві катер'орії державних поєднань. Збереження суверенітету кожної окремої

*) Федеральна конституція Спол. Держ. Півн. Амер. так і починається словами: „Ми, народ поєднаних штатів...“

унія) по розпаді Австро-Угорщини і Росії*) вже не існує, яка, нарешті, ледве чи була б життєвою її тоді, коли б ще продовжився на довший час капіталістичний лад, бо і цей виявив недвозначну тенденцію до розбиття монархій і поставлення натомісъ буржуазних „демократичних“ республик, — ця кляса, як і перші дві, цілковито буде неможливою в еру соціалістичної революції й будівництва.

Перейдемо отже до вияснення, яка з двох останніх кляс має вигляди на те, що виявить свою життезадатність в майбутніх соціалістичних відноєннях чи, коли покажеться, що обидві не відрізняться в майбутньому, яка форма сполуки держав на їх місце прийде.

Поєднання держав в історії людства відомі вже і в часи старої Греції (Ахейський Союз). Коли ж ми згадаємо державне життя американського індійського племені Ірокезів, представлене Морганом, а далі Енг'ельсом, які при своєму родовому безклясовому устрою творили вже конфедерацію племен, формальний вічний союз (Енг'ельс), то можна думати, що ця форма сполучень держав існувала ще раніше. Вона переходить також і через середні віки (Ганзейський Союз, Священна Римська Імперія), але особливий розвиток федеративних (союзних) поєднань держав припадає на XIX століття [Швейцарія, Сполучені Держави Америки, Союз Південних Амер. Держав (1861), американські союзні держави (Венесуела, Аргентина, Бразилія і т. д.), Німеччина і др.]. Проте всі існувавши тиши їх мали по-за другорядними ріжницями в устрою кілька основних, які й дали підставу для їх подвійної класифікації.

Перша категорія сполучень — конфедерація — відзначається такими характеристичними рисами: а) кожний член спілки, що вступив до неї, зберігає свій суверенітет, б) основа її існування не конституція, а союзний договір, в) спільний орган союзу з'їзд, постанови которого переводяться не союзними (загальними) установами, а самими партикулярними урядами. Цей союз не має самостійної сили та засобів примусу, не має він єдиної вищої влади, яка б могла до чогось примусити вищу владу кожного окремого члена спілки по-за міжнародно-правовими засобами (війна). Союзна екзекуція має той самий характер війни кількох членів спілки з одним чи кількома членами тої самої спілки. Коли навіть допустити, що союз має примус над окремими державами, то вже абсолютно неможливе припущення, що його примусові підлягають піддані тої чи іншої держави. Вони не є підданими союзу, лише одного державного члена союзу. Взагалі: над кожною державою, що входить в спілку, немає вищої влади, бо спільна влада союзна не є державною владою і не має імперіума (*imperium*) над союзними державами. Як опірділює його Елінек, „союз держав — це постійне, засноване на згоді поєднання незалежних держав з метою зовнішнього захисту союзної території та охорони внутрішнього ладу між союзними державами, до якої мети можуть придатись, в силу договору, ще й другі“. Кожна зміна чи додаток до союзного договору можуть бути прийняті лише по одноголосному рішенню всіх членів союзу, бо основною, головною та

*) Деякі державознавці лічили, що в цій реальними уніями були поєднання Польщі з Росією та Фінляндії з Росією.

Робітництво європейське почало потроху виходити з-під впливу соціаль-патріотизму. Існування на сході Європи Російської Соціальної Республіки, а також засновання Комуністичного Інтернаціоналу в Москві та його політика почали сильно впливати на цей процес отверзіння європейського пролетаріату. Однаке процес переходу пролетаріату від соціаль-патріотизму до революційної класової боротьби ускладнився. Відділення від II Інтернаціоналу, що став символом соціаль-реформізму, було лише першим проявом цього процесу. Після його почалося більше зазнайомлення з Комуністичним Інтернаціоналом. Почалися поїздки делегацій європейських соціалістичних партій до Москви і переговори про умови приєднання до Комінтерну. З'явилися на сцену відомі 21 пункт. Коло них знов почалася гаряча боротьба. Настала епоха росколів партій: роскололись німецькі незалежні соціаль-демократи, французька соціалістична партія, італійська, швейцарська; посередньо з них самих причин роскололась чеська соціаль-демократія, а також німецька в Чехії. Бодай, чи не єдиною партією, що уникла росколоу, була австрійська соціаль-демократія. Найбільш радикальна частина почала групуватися коло Комуністичного Інтернаціоналу, який набрав характеру отнища і штабу соціальної світової революції.

Європейський пролетаріят поділився на три майже рівні часті: належні до т. з. II Інтернаціоналу — соціаль-реформісти і патріоти, належні до Комуністичного Інтернаціоналу і, нарешті, такі, що не належали ні до тої, ні до другої групіровки. До таких „по-за-інтернаціональних“ партій належали: німецька незалежна соціаль-демократія, швейцарська соц.-дем. партія, частина італійської соц. партії, австрійська, частина французької (група Льонг'є), англійська незалежна робітнича партія, частина американської і кілька малих партій: Румунії, Юго-Славії, німецької Чехії і т. д.

Негативне відношення до т. з. II Інтернаціоналу і неможливість приєднання до Комуністичного створили бажання у цих партій до взаємного обєднання. При найбільш активній участі представника австрійської соціаль-демократії Ф. Адлера в м. грудні 1920. було скликано в Берні передконференцію цих партій. Передконференція ця випустила відозву до світового пролетаріату, в котрій, вказуючи на тяжке становище пролетаріату і міційчу реакцію, підкреслювала свої росходження з II і III Інтернаціоналами і вказувала на необхідність обєднання пролетаріату на платформі революційної класової боротьби з реакційним імперіалізмом. Передконференція постановила скликати в м. лютім в Відні конференцію тих соціалістичних партій, які не належать ні до II, ні до III Інтернаціоналів і котрі поділяють ті основні думки що-то характеристики історичного моменту і методів боротьби, які намічено було в відозві (до чого ми ще повернемось). Для переведення роботи по скликанню віденської конференції і для остаточного редактування основ, на яких вона мала б відбутись, було на бернській передконференції обрано комісію в складі: Адлер (Австрія), Грім (Швейцарія), Ледебур (Німеччина) і Велгід (Англія). Комісія ця відбула сесію 8. до 10. січня 1921. в м. Інсбрук (Тіроль) і виробила проект порядку денного

конференції *) та слідуючу пропозицію для віденської конференції: допущені довіденської конференції можуть бути тільки ті соціалістичні партії, які вийшли з II Інтернаціоналу і які стоять на ґрунті постанов бернської передконференції. Що ж торкається самих постанов бернської передконференції, то вони в більш коротких виразах заключали в собі ті самі основні думки, які виложила комісія в своїх „тезах“, предложених віденській конференції і прийнятих нею. Тези ці слідуючі:

Імперіалізм і соціальна революція.

1. Імперіалізм є, з одного боку, наслідок підбиття продукції передових країв пануванню фінансового капіталу, котрий зневолює до служби своїм потребам експанзії цілу політику цих країв, з другого боку — одчинення відсталих країв, що стоять на перед- або ранокапіталістичнім степені розвитку, котрі зараз же робляться обектом найгострішої конкуренційної боротьби ріжких національних груп капіталістів. Коли буржуазія за своєї ліберальної епохи зруйнувала рештки феодалізма в висококапіталістичних краях і замісць старих панських і артильних організацій встановила необмежене панування вільної конкуренції, то імперіалістична епоха розвитку капіталізма характеризується, як насильним скасуванням традиційного суспільного ладу в заморських областях, що служать ринками і обектами визиску для капіталу, так і розвитком найгострішої, аж до збройних конфліктів, конкуренційної боротьби капіталу за монопольне опанування і визиску цих областей.

2. Перед 1914 роком імперіалізм розділив Європу на два ворожі, повністю повнісінські збройі воєнні табори і до того загострив суперечності між ними, що вистарчало місцевого конфлікту, щоб дійшло до загальної катастрофи. В світовій війні імперіалізм приніс в жертву властолюбству і хижакству фінансового капіталу міліони людей і добробут цілого покоління. Протягом війни розшарпав імперіалізм навіть ті брехліві претексти, під якими він забірав для інтересів фінансового капіталу добро і кров народів мас.

Брехливість легенд Центральних Держав, ніби вони ведуть війну для оборони своїх країв, чому вже в перший день війни суперечив злочинний напад на Сербію і Бельгію, була цілком доведена насильственним миром в Берестю-Литовськім і Букарешті. Легенду держав Антанти і Спол. Держ. Америки, ніби вони провадять війну для того, щоб забезпечити панування на світі демократії і вічного миру, було демасковано, як систематичну цінічну брехню, мировими договорами в Версалю, Сен-Жермені, Тріаноні, Нейї і Севрі. Навіть визвольну ідеологію малих народів, поставлених імперіалізмом під час війни собі на службу, і ту було зруйновано після закінчення війни; воля, яку вони здобули, дякуючи війні, зобовязала їх службою імперіалістичним світовим державам; увільнені народи сами використовують цю „волю“ для того, щоб топтати право самоозначення інших народів.

3. Світова війна сильно розхитала капіталістичну господарську систему. Розбуджуючі переживання війни і тяжка господарська кріза, якої не може оправувати імперіалізм, революціонізували народи. За могутньою соціальною революцією в Росії послідували середньо-європейські революції, уярмлені народи Азії й Африки підіймаються проти імперіалізму; робітничі маси країв-переможців також хвилюються. Імперіалізм обертає вже тепер свою силу проти революції: він стремить задавити російську революцію, він заковує в кайдани середньо-європейську революцію, силою гнобить він колоніальні народи.

*) Порядок денний: 1. Конституування; 2. Імперіалізм і соціальна революція (докладчик Велгід); 3. Методи і організація класової боротьби (докладчик Адлер) і 4. Інтернаціональна боротьба з контр-революцією (докладчик Ледебур).

Тепер імперіалізм вже не тільки система капіталістичної експанзії; отвертіше і брутальніше, як досі, виявляє себе він вже тепер однозначно, як система капіталістичної контр-революції. Боротьба з імперіалізмом робиться змістом життя соціальної революції, самим же імперіалізмом визволеної з кайданів.

4. Імперіалізм не зміг ще закінчити стану війни в Східній Європі і передній Азії, а вже створює нові небезпеки війни. Суперництво між державами-переможцями, свавільне розграничения нових держав, контр-революційні інтервенції в революційних краях з дня на день збільшують небезпеку нових воєнних заворушень. Пролетаріят не дурить себе тим, що мир при капіталістичнім суспільстві так само мало забезпечений, як і воля народів. Де пролетаріят вже завоював політичну владу, там мусить він зі зброєю в руках захищатися від нападу імперіалізма. Де революція ще не розвинулась до захоплення влади пролетаріатом, там мусить робітнича класа захищати лотерійні здобутки революції від імперіалізма, котрий стремить своюю збройною силою довести до перемоги контрреволюцію або змагається перешкодити дальшому розвиткові революції, і там мусить робітнича класа використати революційну крізу для того, щоб завоювати політичну владу. В великих капіталістичних державах, де ще панує імперіалізм, і в малих державах, що їх, як своїх вассалів, посилає в огонь імперіалізм, робітнича класа, не піддаєчись брехливій аргументації, котра кожну війну в інтересах капіталістичної експанзії видає за національну оборончу війну, мусить твердо обстоювати рішучу ворожість до воєнної політики пануючих класів і з революційною рішучістю кинути всю свою силу проти імперіалістичної війни. Коли це єсть обовязком пролетаріата супроти всякої імперіалістичної війни, то повійним обовязком є воно супроти тих війн, що ведуться в цілях поборення соціальної революції в інших країнах.

5. На початку світової війни в соціалістичних партіях більшості країн керуючою була соціальпатріотична думка, яка боротьбу за імперіалістичні за воївницькі цілі буржуазії прославляла, як „обовязок захисту краю“. Чим довше тягнулась війна, тим більше зростала в масах свідомість справжніх цілей, за котрі їх приносили в жертву пануючі класи. Опозиція до політики громадянського миру ставала все сильнішою. В деяких країнах вона довела до розколу партії, в інших до того, що провід в партіях перейшов до тих елементів, котрі проти воєнної політики капіталітів всіх країв виставляли засади пролетарського інтернаціоналізму. Цей процес перемагання соціальпатріотизму після перемиррія в листопаді 1918. зробив швидкий поступ. Однакож і досі існують ще цілі партії і меншини в інших партіях, котрі обстоюють свою соціальпатріотичну ідеологію. Тому зібрані на віденській конференції партії заявляють, що до силки, котру вони хтять заснувати, вони можуть прийняти тільки такі партії, котрі перемогли підхоз соціальпатріотизму і котрі відкидають всяку піддержку імперіалістичної війни, хоч би вона була й під приводом захисту батьківщини.

6. Заступлені на віденській конференції партії далекі від того, щоб одобрити пропаганду з Москви роскол пролетарських партій з метою їхнього „очищення“. Кожна робітнича партія є здібний розвиватися організм, котрий, як цілість і в своїх окремих членах, під впливом історичного досвіду може перемагати попередні помилки. Тому заступлені на віденській конференції партії не вимагають від кожного окремого члена партії, який під час війни попав на шлях соціальпатріотизма, публичної сповіді з гріхів, як рівно ж вони не хтять засуджувати на вічне вигнання з партії всякого, хто коли-небудь зробив якісь політичний блуд. Але ж з повною свідомістю того значення, яке в епоху соціальної революції має боротьба з імперіалізмом, мусить спілка застушлених на віденській конференції партій настоювати на тім, щоб в кожній партії, яка хоче до неї приєднатись, була більшість, котра рішучо порвала з соціальпатріотизмом; щоб меншини в партіях, котрі ще не перемогли цілком своєї соціальпатріотичної минувшини, додержувались найсуворішої дісципліни супроти прийнятої більшістю тактики і щоб всі партії, що приєдналися, стояли огорону від т. з. II Інтернаціоналу, який лишився в закамарках соціаль-патріотизму.

7. Тільки тоді, коли пролетаріят супроти імперіалізма буде в безпощадній боротьбі, коли пролетаріят кожної країни справить свій напад насамперед на імперіалізм своєї власної країни і у всіх битвах взасмінно підігрнуть себе пролетаріям.

всіх країн, тільки тоді може пролетаріят сповинити свою історичну задачу в період соціальної революції. Імперіалізм одібрав у цілих народів основи їхнього господарського існування, цілі краї віддав на знищенню капіталом світових держав, цілі частини світу підивив під чуже панування; соціальна революція є підняття трудових народних мас всіх частин світа проти уярмляючої і руйницької роботи імперіалізма.

Тільки пареймаючи провід в цій боротьбі з імперіалізмом, може пролетаріят зібрати довкола себе всі ті сили, що боряться з імперіалізмом, і, спершишь на них, зруйнувати разом з імперіалізмом також і його основу — капіталістичний визиск.

Методи й організація клясової боротьби.

1. Буржуазна клясова держава в першій фазі свого розвитку в більшості країв передала всі політичні права буржуазії. В боротьбі, що тривала десятиліття, пролетаріят зломив цю диктатуру буржуазії, оперту на олігархічний державний лад. В демократичній державі буржуазія вже більше не панує через монополізацію політичних прав; сила капіталу — ось що уможливлює їй керувати публічною опінією, брати під свій провід середні верстви суспільства і таким робом гнітити пролетаріат. Брутальнє клясове панування буржуазії в Сполученій Державі, у Франції, Англії, Швейцарії, Німеччині і т. д. доводить, що в формах демократії буржуазія може виконувати своє диктаторське панування.

2. Коли демократія не означає увільнення пролетаріяту, то все ж таки вона уявляє з себе добрий ґрунт для боротьби пролетаріята за увільнення. На ґрунті демократії розвиваються клясові противіччя і клясова боротьба. Пролетаріят використовує права, які йому дає демократія, для того, щоб маніфестиувати про існування його, як класи, щоб вирвати з-під проводу буржуазії хіткі середні шари суспільства, щоб зібрати навколо себе, як духових робітників, так і пролетарські і напівпролетарські елементи сільського населення, і щоб, обеднавшись з ними, завоювати владу в державі.

3. Форми, які приймає в окремих краях клясова боротьба пролетаріяту, залежать від особливих економічних, соціальних і культурних умов цих країв, від взаємовідношення між боєвими силами клясів і від міжнародних відносин до інших країв. Ці форми в індустриальних державах інші, як в аграрних краях, в державах-побідницях, що панують над світом, інші, як в краях, якими побіджені і визискувались, і так само ріжноманітні, як ті аграрні устрої, які капіталізм надібав на передкапіталістичній ступені і котрі він розвинув. Клясова боротьба пролетаріята за панування в державі і саме це панування в краях з великою сільськогосподарською продукцією мусить прийняти інші форми, як в краях з переважаючою дрібною селянською продукцією: інші форми в краях, в яких само селянство повстає проти феудальної або напівфеудальної форми визиску, а інші в тих краях, де численна кляса консервативного, керованого інтересами приватної власності селянства творить найміцнішу підпору капіталістичного панування. Ця заплутана ріжноманітність об'єктивних умов клясової боротьби і є головною причиною розбіжності в думках і суперечок в середині інтернаціонального пролетаріяту.

4. Як що клясова боротьба досягла такої ступені розвитку, на котрій демократія з засобу клясового панування буржуазії загрожує зробитись засобом клясового панування пролетаріяту, то буржуазія буде стреміти до того, щоб силою перервати похід демократичного розвитку, для того щоб не допустити переходу демократичної державної влади до рук пролетаріяту. Тільки в таких країнах, де буржуазія не роспоряджає необхідними для цього — перед усім мілітарними — засобами і де через це вона не може зважитись зброю політичної демократії замінити отвертою громадянською війною, — тільки в таких країнах зможе пролетаріят завоювати політичну владу шляхом демократії. Але навіть і там, де це зібудеться, буде буржуазія використовувати свою господарську силу для того, щоб саботувати здійснення попавшої в руки пролетаріяту демократичної державної влади.

Тому і в цім випадкові змушений буде пролетаріат після завойовання політичної влади вживати диктаторських засобів, щоб зломити опір буржуазії. Диктатура пролетаріату набирає нових форм диктаторського панування завойованої робітничою класовою демократичною державною влади.

5. Де ж павшки — буржуазія роспоряджає засобами, щоб силою відсторювати спосіб панування перед напором мас трудового народу, там вона буде розбивати демократію, тримати на поготові засоби насильства і буде отверто викликати на бій пролетаріат. В цій боротьбі будуть вже рішати не виборчі запинки, але економічні і мілітарні сили борючихся класів. Тоді зможе робітничий клас завоювати панування тільки безпосередньою акцією мас, масовими страйками і озброєним повстанням, і зможе утвердитись тільки через диктаторське приборкання переможеної буржуазії. Диктатура пролетаріату мусить бути переведена тоді на основі рад робітничих, селянських і салдатських депутатів, професійних або інших подібних пролетарських класових організацій.

6. У всіх цих битвах пролетаріат стає не тільки проти буржуазії своєї країни, але й проти інтернаціональної буржуазії, котра, помимо всіх своїх внутрішніх противенств, знаходиться в змові проти робітничої класи і котрою провід спочиває в руках фінансового капіталу великих капіталістичних світових держав. Через це свобода дії пролетаріату кожної окремої країни втягнута в тім вужчі межі, чим більше ця країна економічно і політично залежить від капіталістичних світових держав. Тому остаточне увільнення пролетаріату не може бути завойоване в національних межах; воно може бути тільки наслідком інтернаціональної акції. Організувати цю інтернаціональну акцію і єсть власне завдання пролетарського інтернаціоналу.

7. Для того, щоб можна було сповнити це завдання, пролетарський інтернаціонал мусить взяти під увагу ріжниці в обективних умовах боротьби в окремих краях. Він не може обмежувати свободи окремих соціалістичних партій в пристосуванні їхньої акції до окремих умов їхніх країв. Він не може ні обмежувати пролетаріата тільки демократичними методами, як це робить так званий II Інтернаціонал, ні приписувати йому шаблонне наслідування методів російської селянсько-робітничої революції, як того хоче комуністичний інтернаціонал.

Але помимо ріжниці методів, що вживаються в ріжких краях, Інтернаціонал повинен обєднати всі сили міжнародного пролетаріату для спільної акції проти міжнародного капіталізму.

8. Передумовою такої акції є класова організація світового пролетаріату, котра єдино тільки її може претендувати на почесну назву „пролетарського інтернаціоналу“.

Наскільки бо важкою є агітація її акція партій на основі їхніх доктрин, настільки ж важким є для нас, щоб в останній інстанції рішаючим була не партійна доктрина, а право самоозначення робітничої класи. Це самоозначення може бути здійснене тільки в такій організації, в якій обєднався весь класово свідомий пролетаріат. Але подібна інтернаціональна організація постільки буде живою дійсністю, поскільки її рішення будуть обовязковими для всіх її частин. Тому кожне рішення інтернаціональної організації означає обмеження автономії партій окремих країв.

9. Потреба в спільнім інструменті цілого класово-свідомого пролетаріату є загальною. Цей інструмент в формі інтернаціональної класової організації може бути тільки наслідком історичного процесу, котрий потроху буде виправдяти ілюзії взаємно поборюючих себе дектрінерських груп і доведе їх до пізнання необхідності зібрати до куни весь класово свідомий пролетаріат. Завданням тіснішого обєднання, в яке входять зібрані па віденській конференції партій, є — прискорити дозрівання цього пізнання, не роблячи себі ілюзій що-до того, що цей процес може вимагати довшого часу.

10. Виходячи з цих основ, конференція ухвалює слідуючий тимчасовий статут міжнародної спілки соціалістичних партій.

§ 1. Під іменем Інтернаціональної Спілки соціалістичних партій складається обєднання таких соціалістичних партій, котрі виявленням на ділі основ революційного соціалізма стремлять до завоювання пролетаріатом політичної влади шляхом класової боротьби. Спілка не є обіймаючим весь революційний пролетаріат інтернаціоналом, але ж є засобом для створення його.

§ 2. Членами Спілки можуть зробитись всі соціалістичні партії, котрі не належать ні до II, ні до комуністичного інтернаціоналу, визнають для себе обов'язковим сей статут і в решті виконують постанови віденської конференції.

§ 3. Спілка має завданням вступити в зносини з іншими інтернаціональними пролетарськими організаціями, щоб спільно з ними здійснити плян сотворення всеобіймаючого інтернаціоналу революційного робітництва всіх країв і спорудити міжнародний пролетарський боєвий фронт проти капіталізму.

§ 4. Переведення в життя своїх постанов доручає Спілка комісії, яку вперше обирає віденська конференція, що разом з тим означає круг діяльності цієї комісії.

§ 5. Для покриття видатків члени Спілки роблять складку по мірі своєї фінансової сили, але в кожнім разі роблять мінімальний внесок, який має бути встановлений загальною конференцією.

§ 6. Рішення спілки обов'язкові для всіх її членів, особливо ж зобов'язуються належні до Спілки партії не провадити в жаднім разі сепаратно переговорів проєднання з іншими інтернаціональними організаціями і взагалі зобов'язуються спільно опреділювати свою міжнародну політику.

Я навів тут навмисне статут Спілки в первістному проекті, а не в остаточній, прийнятій Конференцією редакції, бо з цього проекту (§ 3) видно, що ініціатори сотворення Спілки мали в суті річи одну основну думку: через утворення Спілки добитися обєднання з Комуністичним Інтернаціоналом. Взагалі, з проекту статута так само, як і з слів вступної промови Ф. Адлера, виходить, що інших цілей, як сприяти сотворенню справжнього единого Інтернаціоналу, віденська конференція не мала. Це особливо ясно з постанови партайтагу швейцарської соціаль-демократії, яка говорить, що завданням віденської конференції є стриміти до ревізії відомих 21 пункта і пробувати ввійти в зносини з московським інтернаціоналом для того, щоб дійти до злиття з ним.

Однаке ще за кілька тижнів до віденської конференції московський інтернаціонал опублікував відозву до європейського пролетаріату, в котрій називав сторонників Відня агентами буржуазії, брехунами і зрадниками, заявляв, що він ніколи не пустить їх до III Інтернаціоналу і закликав європейський пролетаріят бойкотувати Відень. В такім самім дусі було випущено з Москви слідучу декларацію, „привітальну“, в самий день відкриття віденської конференції,

Вилив цих заяв московського Інтернаціоналу ми спостерігаємо на рішеннях віденської конференції, насамперед на ухваленому статуті Спілки, на цілях засновання її.

§ 2 ухваленого статуту говорить: „Спілка має завданням обєднати діяльність тих партій, що до неї приєднались, розпочати їх сильну акцію і сприяти відновленню Інтернаціоналу, котрий обіймав би весь революційний пролетаріат.“ Як бачимо, завдання тепер поставлено інакше: нічого не говориться про входження в зносини „з іншими міжнародними пролетарськими організаціями з ціллю спільного здійснення пляну сотворення всеобіймаючого Інтернаціоналу і відновлення единого міжнародного пролетарського боевого фронту“, натомісъ завданням поставлено не тільки обєднати певні партії, але й розпочати спільну акцію, а разом з тим і сприяти відновленню Інтернаціоналу. Інакше кажучи: виникнуто думку про Москву, як центр, біля котрого

мав би утворитись будучий Інтернаціонал, перейняття цієї ролі на себе і, відповідно до того, перейняття на себе функцій будучого Інтернаціоналу.

Про це й заявив Г'рім, докладчик комісії по пункту „методи її організ. клас. боротьби.“ „Було б самообманом, сказав він: коли б ми хтіли заявляти, що це завдання (сприяння утворенню всеобіймаючого Інтернаціоналу. М. Ч.) при сучаснім стані робітництва могло б бути єдиним і виключним завданням Спілки . . . . Ми повинні рахуватись з довшим періодом, який необхідний для того, щоб дійти до всеобіймаючого Інтернаціоналу. Тому ми не можемо обмежувати себе тим, щоб всю нашу роботу звести до утворення цього Інтернаціоналу. Ми повинні разом з цим перейняти на себе вже тепер частину тих завдань, які припадають на будучий Інтернаціонал.“ „Було б також самообманом, коли б ми повірили, що вистарчає в сей момент стати на шлях переговорів, щоб вже тепер добитися ревізії 21 пункта і здійснити входження нових партій, на основі зревідованих умов. Я нагадую Вам маніфест, який випущено кілька тижнів тому викон. коміт. III Інтернаціоналу.“ А ще дальнє в своїм докладі, говорячи про те, що комісія постановила відхилити пропозицію А. Шрейдера, представника лівих рос. соц.-рев., щоб в тім місці статуту, де говориться, що до Спілки можуть належати ті партії, які не належать ні до II, ні до III Інтернаціоналів, було обмежено названням II і нічого не говорилось про III, бо, мовляв, есть багато партій, які приєднались до III тільки тому, що не можуть належати до II, а, опріч III, жадного іншого інтернаціонального обєднання нема, — докладчик сказав: „тут криється непорозуміння. Адже ж ми говоримо в своїх тезах і в своїм статуті: хто стоїть на ґрунті постанов нашої конференції, хто приймає наші тези, той завше есть бажаний в нашій Спілці, і як що серед таких есть партії III Інтернаціоналу, котрі хтіли б приєднатись до нас, або коли есть партії, що ще належать до II Інтернаціоналу, але заявлять, що вони стають на ґрунт постанов нашої конференції, то ніхто ім не буде перешкоджати ввійти в наш осередок і працювати разом з нами для цілі соціалізма.“

Таким робом, інтернаціональна спілка соціалістичних партій поставила себе на позицію конкурента III Інтернаціоналу.

II.

Познайоммось тепер більше з тими ріжницями, які ділять ці два міжнародні соціалістичні обєднання. Вже тези, наведені нами вище, дають про це поняття, але, бажаючи висвітлити цю справу максимально, ми наведемо тут відергки з докладу Ф. Адлера на тему „Методи її організація класової боротьби.“

„Проблема, яку ми маємо обговорити, казав докладчик: може бути справедливо обсуджена тільки в звязку з усім становищем, в якім знаходиться сьогодні міжнародний пролетаріат. А це становище знов-таки тільки тоді зрозуміле, коли ми його будемо розглядати в звязку з тим становищем, до якого провадила пролетаріат війна.“

Становище що-до війни в минулій період було ріжне, і я зовсім не хочу тут займатись викладками про ті напрями, які, прославивши війну, провадили її по стороні пануючої класи; я хочу зайнятись виясненням того противенства,

яке помічається в робітничім рухові і яке знаходить свій вираз в тім, що одна частина робітництва стала на позицію найвінного паціфізму, а друга — особливо тепер — тримається теорії сили, яка теорія має цілком певні і рішаючі наслідки. Найвінний паціфізм, яким робітництво було почали пересякнуте ще перед війною, який знаходив вираз в демонстраціях за мир і який не добачив звязку між боротьбою нації і боротьбою класів, цей найвінний паціфізм, який ми, як теоретично думаючі соціялісти, постійно мусили відхиляти, викликав на другій стороні перевільшенне значення політики сили.

В той час, як з одного боку паціфізм знайшов багато прихильників серед всіх тих неосвічених, раніш індиферентних мас, які потерпіли від війни, та частина робітництва, яка групується коло Москви, розуміє війну цілком інакше, признаючи її підвойною революції, при чому вона не тільки просто оцінює факт війни, як підвойму революції, але як раз обстоює ту теорію, лібі війна єсть правильною підвоймою для того, щоб підняти революцію і дійти до перемоги пролетаріята.

Теоретичне питання, яке стоїть перед нами і яке безпосередньо звязане з питанням про історичну перспективу в сей момент, це єсть питання, чи правда, що світова війна, яку ми пережили, в остатній ступені є щось такого, що дає користь пролетаріатові, коли ми, як то розуміють большевики, через чистилище війни прийдемо до неба комунізму.

Ця історична перспектива комуністів (котра насамперед кидає також світло на їхню агітацію на початку війни, коли вони з цілої сили осуджували війну і, цілком справедливо, робили відповідальною за їю інануючу класу) в історичній ситуації, в котрій ми знаходимось сьогодні, є єсть іунктом, па котрім ми росходимось: бо ми не можемо пристати на той погляд, що становище, в яке вкинула війна робітництво, справді єсть тою щасливою ситуацією, що обусловлює перемогу соціальніої революції, бо ми знаємо з гіркого досвіду, а також ми завше приймали це під час війни, що ири сучасній ситуації, при теперішній силі робітничої класи ніяк не може безпосередньо настуپити перемога пролетаріату.

Комунасти з того, що вони захопили владу в Росії, роблять висновок, що в кожній переможенні країні пролетаріят може захопити владу; ми ж не замикаємо очей на те, що соціальна революція може тільки тоді перемогти, коли вона непереду переможе в країнах-побідницях і коли вона переможе не в краях, промислово найбідніших, а в тих, що промислово єсть пайбагатші. Промежуток часу між кінцем світової війни і справжньою перемогою пролетаріату оцінюється цілком ріжко большевиками в Москві і другими багатьома з них, що близьче відзначили європейські відносини. І сьогодня це вже почали визнане, сьогодня вже і з Москви строк, в котрій ця перемога повинна статись, значно продовжується, і ми в сей період бачимо що хочете, тільки не можливість перемоги світової революції тим темпом, як то представлялося собі в Москві при заведенню диктатури совітів. Вся наша тактика в інтернаціональній області опреділюється тому цим другим масштабом, про який йде мова, опреділюється ріжницею в оцінці історичної ситуації, опреділюється тим, що одні використовують Інтернаціонал, т. з. III Інтернаціонал, тільки як знаряддя заграницької політики Совітської Республіки, в той час як ми, що дивимось інакше на розвиток, мусимо сказати: Інтернаціонал, поруч з такою функцією, сам по собі має смисл існування: росходититься о те, щоб організувати сили міжнародного пролетаріату, щоб зробити його здібним до боя, не ставити (як Москва) всього на одну карту. І як би не було сумно (ми всі, що тут є, в тім згодні) коли б там потерпіли поразку, (бо це означало б перемогу світової реакції), але ж ми всі тої думки, що ми не можемо судити по наших бажаннях, а по нашему розумові, і тому свою політику що-до Інтернаціоналу ми повинні определити згідно з нашим знаттям історичної ситуації.

Таким чином, сучасну післявоєнну історичну ситуацію докладчик знаходить стратегічно невигідною для пролетаріату для рішучого бою з капіталізмом, бо бій буде проганий пролетаріатом напевно. Причини: розстрій господарства після війни, тяжкі поразки пролетаріату (Угорщина, Баварія, Берлін) і його слабість через необedнаність, а також

сила імперіалізму в краях-побідниках. Звідси виникає основне завдання — зібрання сил, організація їх і підготовка до бою, завдання, що припадає Інтернаціоналові.

Політика Москви,каже докладчик, була і єсть консеквентною, але вона побудована на фальшивій оцінці історичної ситуації. Ми ж, каже, держимось іншої оцінки, тому її наша політика що-до Інтернаціоналу і методів класової боротьби повинна бути іншою.

Методи і форми цієї боротьби, як то видно з тез, можуть бути різні, в залежності від умов часу і місця, в залежності від відношення сил буржуазії і пролетаріату в кожнім місці і часі. Справа не може бути розвязана просто рекомендацією пролетаріатові демократії або диктатури, бо те або інше застосовується в залежності від умов. Як приклад, докладчик наводить Австрію, де пролетаріят був і єсть дуже сильний перед буржуазією, де він завше міг би захопити в свої руки політичну владу, але міжнародне становище Австрії таке, що захоплення влади пролетаріатом безпосереднім своїм наслідком мало б запанування диктатури буржуазії.

Тому це єсть міжнародна проблема, перед котрою ми стоїмо, каже докладчик, і наскільки великою була сила пролетаріату в відношенні до буржуазії в Австрії, оскільки ж, ми знали це точно, сила світового пролетаріату в відношенні до сили світової буржуазії була цілком інша, ніж в нашій маленькій країні. Тому-то ми й масмо таку велику потребу в інтернаціональній організації, в порозумінню між пролетарями всіх країв, бо ми на власній шкурі навчилися і пізнали, що ми сами — ніщо, а що питання перемоги пролетаріату — це справа світового пролетаріату.“

* * *

Що ж має робити пролетаріят в цій перехідовий час, доки не наступить сприятливий для його остатнього бою з капіталізмом момент? Так питання на конференції не ставилось. Однаке відповідь на цього ми можемо знайти в промові другого представника австрійської соціальнодемократії О. Бауера, в промові, виголошений ним незадовго до віденської конференції — 14. лютого 1921. на австрійськім конгресі фабричних комітетів (Betriebsräte) металової індустрії.

Відповідь коротко може бути зформульовано так: в сей час господарство повинно віdbudovuvat's' на капіталістичних основах, при участі місцевого і заграничного капіталу; а пролетаріят, в залежності від своєї сили, повинен здійснити більший або менший контроль над господарством, а також використати сей час для виучки себе, для підготовки до управління господарством, коли наступить слінший час для перейняття ним до своїх рук не тільки політичної, але й господарської влади в краю.

Позволю собі навести тут найхарактерніші в цім відношенню місця його промови.

„Ця віdbudova має подвійний характер. З одного боку, віdbudova означає, що ми знов зможемо працювати, що ми будемо мати сирівці... але ж в той самий час вона означає віdbudovu kapitalistichnoho narodnyogo hospodarstva, що знаходиться до того ж під сильним контролем заграницького капіталу. I небезпека полягає в тім — багато де-хто бойтися — що ця віdbudova narodnogo hospodarstva зможе знов означати зміщення kapitalizmu

і цим знищити наші сподіванки на перетворення капіталістичного суспільства в соціалістичне. Отже тут питання: як мавмо ми поставитися до відбудови, котра все ж таки єсть відбудовою в капіталістичній формі? На питання було б дуже легко відповісти, як би ми були сьогодні в стані створити соціалістичне суспільство. Але ми не повинні дурити себе тим, що при сьогоднішньому відношенню сил в Європі ми не в стані цього зробити. Перетворення капіталізму на соціалізм єсть насамперед питання сили і в країні, як наша, не тільки питання сили класів в середині краю, але й питання сили в відношенню до світових держав, до заграничного капіталу. Після досвіду останніх двох літ ніхто не буде серйозно сумніватись в тім, що заграничний капітал ще занадто сильний і можучий, щоб ми могли зважитись самим вступити в рішучу боротьбу з ним, доки наші брати в інших краях досить ще далекі від того, щоб перейняти провід в сій боротьбі. Завойоване пролетаріатом політичної влади, яке єсть передумовою переходу до соціалізму, ми повинні були б роспочати в той момент, коли на однім боці ми маємо білу гвардію п. Горті, а на другому — п. Кара *), котрим імперіалізм Антанти дав би повновласть „довести нас до розуму.“

І навіть коли б припустити неможливе, що соціалістична Австрія не була б бльокована, і тоді це було б неможливе.... Австрія сама не може йти даліше, як ті держави, що її окружають.

І те, що сказав Маркс з приводу спроби французьких робітників в 1848. — що було б ілюзією хтіти завести соціалізм у Франції, доки в Англії знаходиться капіталізм, бо ж закони світового ринку диктують Франції спосіб продукції, те саме тільки ще в сильнішій степені відноситься до Австрії, яка знаходиться в такім тіснім звязку з заграницею. Ніхто не може серйозно думати, що ми можемо тут построїти соціалістичне суспільство, доки ми оточені державами з відразу капіталістичним господарством і при помочі котрих ми тільки й можемо господарити. Старе Маркове слово, що визволення пролетаріату не може відбутись в національних границях, тільки може бути наслідком інтернаціональної акції, має силу для нас і сьогодня.

Отже, соціалістична будова в сей час ще неможлива.

На підставі цієї свідомості, повинні ми спитати себе: як же ж ми маємо поставитись до капіталістичної відбудови господарства?.... Ми не можемо сказати: тому що ми не можемо відбудовувати соціалістично, не допускаймо капіталістичної відбудови.... Ми повинні сказати: доки не йде соціалістична відбудова, ми мусимо дати можливість відбудуватись капіталістичній. Ми навіть мусимо свідомо сприяти відбудові, але ми мусимо глядіти, щоб вона відбувалась під контролем робітництва, і таким способом, щоб овочі цієї відбудови не були монополізовані капіталістами, а дістались також і робітничій класі..... і це єсть завдання професійної політики.

Друге завдання — щоб робітництво в державі, суспільстві і промисловості держалося так сильно, щоб воно могло використати всяку будучу можливість поширити і загострити свою класову боротьбу... і справді роспочати боротьбу за соціалізм. Це — політичне завдання. Але до цих обох завдань, професійного і політичного, прибавляється ще одне, котре для Вас, товариши, як фабричних комітетів, має спеціальне значення. Це єсть завдання:

Робітництво мусить використати цей промежуточний і переходовий час відбудови для великого діла самовиховання, щоб зробити саме себе здатним, коли наступить час, що ми справді зможемо будувати соціалістично, виповнити це завдання. Досвід Росії дуже ясно показав, що, коли робітництво духовно і організаційно не підготоване до цих завдань, то руїна капіталізма відбувається, як величезна руїна господарства взагалі... і що робітництво на ділі не може саме правити соціалістичним суспільством, а саме управляється бюрократією, що виходить з нього. Коли ми хочемо прийти до справжнього соціалізму, до справжнього самоврядування робітництва на промисловім полі, то робітництво мусить саме зробити себе зрілим до того, виховати себе для того, і це, як здається мені, єсть одне з найважливіших завдань в рямцях цієї відбудови.“

^{*}) Баварія. М. Ч.

Далі промовець вказує, як саме конкретно мав би пролетаріат пройти цю школу самовиховання, і вказує, як на приклад, на чобітну фабрику, яка належала раніше військовому відомству і яку тепер перетворено на т. з. спілкову установу. Фабрикою управляє корпорація, що складається з пари представників держави, цілого ряду представників робітників і служащих, фабричного комітету і представників споживачів, для котрих фабрика працює. Ця фабрика осягнула добрих результатів, дає кращі і дешевші продукти, як приватна промисловість, виштовхнула посередницьку торговлю і передає чботи безпосередньо міському і сільському населенню. „Але найважніше, каже промовець: це те, що ми маємо чобітну фабрику, яка управляється нашими товаришами і де нема капіталіста . . . Ми могли б перейти до того самого і в металевій індустрії . . . і ми думасмо, що в тих людях, які там навчаються, ми могли б пізніше мати потребу в більшім розмірі в Австрії. Це заведення окремих спілкових установ не єсть отже соціалізація, але прекрасна виховуюча для техничного управління при соціалізмі робота.“

Як же представляється докладчикові процес світової господарської відбудови що-до часу?

„Передумовою господарської відбудови нашого краю єсть передусім відбудова світового господарства. Виключена річ, щоб ця маленька країна успішно працювала, доки в решті світу панує хаос. Тільки коли скрізь справа піде до гори, викине хвиля і нас наверх. Невне постепенне перемагання наслідків війни в світовим господарстві можна констатувати вже тепер. Ще недавно, наприклад, на світі панувала справжня вугільна нужда. Тепер давно вже цього нема. В Англії добича вугля настільки піднялась, що ціни на вугілля понизились на $\frac{1}{3}$, власники шахт обмежують продукцію і звільнili більше, як 60.000 робітників. Це єсть ясний покажчик того, що вплив хижакього господарства, що провадилось під час війни, основно там переможені. Фаховці гадають, що через два, а найдовше три роки вугільна продукція в Європі буде значно більша, як до війни, і що не буде великих труднощів діставати вугіль, а продавати його, що окремі вугільні басейни знов будуть робити таку саму гарячу конкуренцію, як і до війни, коли припустити, що вугільна промисловість і далі лишиться доменою капіталістичної продукції.“

Це постепенне перемагання наслідків війни ми спостерігаємо скрізь. В сільськім господарстві справа стоять так, що виснажена під час війни земля потроху знов приходить до кращого стану, що стан скотарства помалу відновляється. Але це перемагання відбувається надзвичайно помалу, бо йому перешкоджає цілий ряд політичних фактів. До них належить насамперед факт, що імперіалістична політика Антанти що-до Росії все більше руйнує половину європейської області, все більше руйнує там продукцію і виключає з ринку одну з найважніших продукційних областей. Це надзвичайно утруднює поправку. Сюди належить далі той факт, що імперіалістична політика Антанти супроти Німеччини надзвичайно затягує відбудову німецького господарства. Нарешті, це відбудование відбувається у властивий капіталізму формі: не по простій лінії, не постепенно, потрохи підділяючись, а в періодичних змінах перепродукції і недопродукції, недостачі дібр один раз і недостачі роботи другий раз, доброї конюнктури і кризи, що взагалі властиве капіталізму.

Але як помалу і з якими внутрішніми протиріччами цей процес не відбувається, тільки постільки, поскільки він відбувається в цілім світовім господарстві, і по мірі того, як він постепенно, хоч так слабо і помаленьку, поступає наперед, можливе відбудування і нашого господарства.“

III.

Ми найбільше спинились на поглядах представників австрійської соціаль-демократії, тому що ці погляди в загальних рисах єсть погля-

дами новозаснованої Міжнародної Спілки соціалістичних партій. Короткими словами можна б їх переказати так. Всесвітня імперіялістична війна перетворила війну народів в війну класів, перетворилася в війну громадянську. Людство вступило в добу соціальної революції, яка має довести до поборення капіталізму. Вибухнув цілий ряд соціальних революцій на Сході і в Центрі Європи. Однаке капіталістичний імперіялізм ще дуже сильний в країнах-побідницях і змагає побороти революцію, не дати їй розвинутись до світової. Імперіялізм, опріч форми капіталістичної експансії, став в сей час з'явившем світової контрреволюції, тому активна боротьба з імперіялізмом — це есть прояв соціальної революції в сей час. Побіда над імперіялізмом можлива тільки при організації пролетаріатом боротьби в міжнародному масштабі, тому існування пролетарського інтернаціоналу есть передумовою успішності боротьби. Теперішній момент, коли міжнародний пролетаріат роз'єднаний трьома ворожими до себе організаціями, не сприяє йому роспочинати рішучої боротьбі з капіталізмом за політичну і господарську владу. Але, опріч того, в наслідок війни і звязаної з нею руйни господарства (особливо в країнах переможених) бракує також і господарських передумов для переходу до соціалістичного господарства. Брак сієї передумови притому висунути наперед іншу ідеологію, яка пасувала б до теперішнього стану. Основою цієї переходової ідеології повинна бути свідомість неможливості в сей час успіху пролетаріята в рішучім його бою з капіталізмом і дісципліна, яка внутрішньо повинна виразитись в готовності пролетаріяту до жертв, а в відношенню господарськім вона повинна виллятись в охоту до праці. Цією дісципліною і охотою до праці продукція мала б бути знов доведена до такого стану, коли з'явилися б матеріальні (господарські) передпосилки соціалізму, а на полі духовім — мало б дійти до відновлення інтернаціоналу.

Захоплення політичної влади пролетаріатом — се есть необхідна передумова соціалізму, але не єдина. Тому спроби в Центральній Європі (Берлін, Мюнхен, Будапешт) були помилковими. В Центральній Європі пролетаріат дуже близький до того, щоб навіть демократичним шляхом взяти до своїх рук політичну владу, але нема обективних даних для захоплення і вдергання також і господарської влади, яка знаходитьться в руках буржуазії, піддержаної західним імперіялізмом, боротьба з яким есть першим завданням пролетаріату.

Звідси вишилює тактика, яка опреділює Міжнародну Спілку, як центр, в сучасних міжнародних групованих робітництва: „Ми есть центр в тім розумінні, казав Ф. Адлер: що ми однаково далекі, як від найвної нетерплячки, так і від скептичної невіри: від найвної нетерплячки, которая думає, що бажання соціальної революції вже есть запорукою її перемоги, і від скептичної невіри, которая з того, що при певній історичній консталіції нема можливості для перемоги соціальної революції, робить висновок, що соціальна революція взагалі неможлива, і которая вірує в неоднідність соціальної революції підмінює вірою у всеісцілячий реформізм.“

Що торкається питання: демократія чи диктатура, то конференція стала на тім, що в залежності від місцевих обставин може

вживатися і те і друге. Коли пролетаріят настільки сильний, що він може завоювати політичну владу демократичним шляхом, а буржуазія настільки почуває себе слабою, що не зважується виступити проти нього збройно, то він це й робить і користується цими самими демократичними установами для здійснення своєї диктатури, коли б буржуазія захтіла своєю економичною силою саботувати пролетарську владу. Коли ж пролетаріят загрожує захопити політичну владу демократичним шляхом і має перед собою дуже сильну буржуазію, то остатня буде пробувати залишити ґрунт демократії і здійснити свою диктатуру, щоб не допустити до влади пролетаріяту; тоді пролетаріят повинен здійснити свою диктатуру в формі рад робітничих, селянських і військових депутатів.

Всі погодились на цім, за виключенням Англійців, котрі надавали значіння тому, щоб на конференції цілком ясно було зазначено їхню думку, що у себе в Англії вони уявляють історичну перспективу інакше. Допускаючи і погоджуючись з тим, що для інших країв існує небезпека руїни буржуазією демократії, вони глибоко переконані в тім, що в Англії буржуазія ніколи не стане на такий шлях залишення демократії і що в рішучу фазу класової боротьби англійська буржуазія приєднається до англійського пролетаріяту. Хоч Англійцям і вказували в комісії на Ірландію, як на приклад, що англійська буржуазія може ділати де-що суверініше, тим не менше вони остались при своїм переконанні і просили публично заявити про це на конференції.

Пропозицію представника російських лівих соц.-рев. А. Шрейдера прийняти, що, прийшовши до влади, пролетаріят не може знайти іншої форми для своєї держави, як совітську, яка дає гарантії, необхідні для здійснення соціалізму, було відхилено комісією після дискусії, на тій основі, що в сучасній фазі розвитку ще ніяк не можлива остаточна думка про вигоди совітської системи, ні позитивна, як того бажає Шрейдер, ні негативна, як кажуть інші. Про це остаточно судити можна буде тільки пізніше, а тепер треба сказати пролетаріатові, що коли диктатура наступить, то вона можлива в різних формах.

IV.

За дуже невеличкими виключеннями, можна зазнати, що на віденській конференції було представлено пролетаріят європейських країн, найбільш розвинутих промислово, країн, де численність пролетаріату останніми веліка, що, говорячи про диктатуру, інакше її розуміти не можна, як диктатуру промислового пролетаріяту; де пролетаріят достиг такої сили і значіння, що для нього справа завоювання політичної влади демократичним шляхом не єсть утопією, а цілком реальною дійсністю. Ціла тактика і методи організації, намічені Міжн. Спілкою, виходять з того становища, яке єсть в цих високо промислово розвинутих європейських краях, де, з одного боку, реакційне дрібновласницьке клерикальне селянство, як здавна зформована класа, ворожа до робітництва, а з другого — міський пролетаріят, справді, єдина революційна сила. Між цими двома класами невеликий шар буржуазії великої й меншої, а також буржуазно настроєних інтелігентів. Отже, власне, нема чого й дивуватись, що в цілій роботі віденської конференції відчувається

велика прогалина. Соціалісти агтарних країв, особливо соціаліст-революціонери, спеціально відчують брак в роботах віденської конференції вказівок і перспективи для країн з слабо розвинутою промисловістю, малим численно пролетаріатом і величезним активним, революційним селянством. Старим духом марксистського меньшевизму, зігнаного з сідала батогом марксистського ж большевизма, віє від конференції. І, як білу ворону, зустрічаємо ми на конференції угорського соціаль-демократа Кунфі, який своєю промовою пробує здмухнути порох десятиліття з ветхого денъми залежалого меньшевизму.

„Ми не можемо, казав Кунфі: приймати під розвагу виключно форми політичної боротьби; ми повинні звертати увагу передусім на внутрішні движучі сили, на реальні відношення сил класів. Але поруч з досвідом, який принесла нам угорська революція — що ні революційна воля, ні яка-небудь комуністична організаційна форма не може довести соціальну революцію до перемоги; що можливість всю боротьбу за соціальну революцію засновувати на якійсь певній організаційній формулі необхідно мусить довести до величезного переоцнення сил, — ми дістали з угорської революції ще одну науку: ми тої думки, що для величезної зміни внутрішньої структури борючихся за соціальну революцію класів важе не вистарчає тих форм класової боротьби, яких вживалось звичайно до війни. Супроти панової зміненої свідомості мас, супроти того, що в наслідок переживання війни наперед виступили нові соціальні категорії, що пробудились нові нації, що на історичну сцену виступили нові кольоніальні народи, що через всі ці зміни й історичне поле надзвичайно розширилось, — більше не вистарчає старої соціаль-демократії з її професійною, кооперативною і парламентарною боротьбою. В наслідок появлення цих нових мас, з одного боку, в наслідок революціонізації духа — з другого, поруч старих, що вийшли з пролетаріату, виростають цілком нові форми. Соціаль-демократія завше була представницею боротьби промислового пролетаріату. Але тепер через революцію прийшли нові велетенські маси агтарного пролетаріату і умислових робітників; вони виступили на історичну арену з своїми вимогами і з своїм опором проти істнущого ладу. Це є єсть одна з найбільших движучих сил комуністів, що вони довели до свідомості потреби цих нових пригноблених мас і зробили спробу шляхом ідеологічного заступлення їхніх інтересів поставити ці маси під провід пролетаріата. .... По моєму розумінню, найбільшим завданням цього Інтернаціоналу є знайти вирівнання між класовою боротьбою робітників в найбільш поступових західних краях з потребами і новими формами боротьби нових мас, що виступили на історичну арену, довести їх до обєднання, щоб можна було утворити спільний фронт проти капіталізма і імперіалізму“.

Але, oprіч загальної фрази (теза 7. розд. „Імпер. і соц. рев.“), що „соціальна революція є підняття трудових народів мас всіх частин світа проти уярмляючої і руйницею роботи імперіалізма“ і що „тільки, переймаючи провід в цій боротьбі з імперіалізмом, може пролетаріят зібрати довкола себе всі ті сили, що боряться з імперіалізмом, і, спершишь на них, зруйнувати разом з імперіалізмом також і його основу — капіталістичний визиск“, — конференція не дала відповіді на ті запитання, які виникають, як з цієї фрази, так і з промови Кунфі. Яка буде політика Міжнародної Спілки соціалістичних партій супроти кольоніальних народів, пригноблених націй, анексій? Як думає вона сягнути спільність робітничо-селянського фронту проти буржуазії в краях агтарних? Як представляє собі взаємовідносини між окремими державами, де пролетаріят прийшов до влади? Всі ці тверді питання, на яких ломають собі зуби большевики, зовсім не знайшли свого висвітлення і навіть не зачіпались на віденській конференції.

Дотеперішній досвід показав, що було великою помилкою довоєнного соціалізму не трактувати таких „уточійних“ питань, як соціалістичне суспільство чи держава, устрій, організація господарства, відношення між народами і т. і. Те, що не було переварене завчасу, стало предметом суперечок, тепер, з тою ріжницею, що ці суперечки тоді могли відбутись мирніше, без гармат і кулеметів, як тепер, і може би не стояли сьогодня перед розбитим коритом, замісць соціалістичною Інтернаціоналу.

* * *

На закінчення подамо де-які інформаційні відомості про віденську конференцію.

Брали участь в конференції:

Німеччина. Незалежна соц.-дем. партія. Делегати: Айнес, Кріспін, Дісман, Дітман, Генке, Гільфердінг, Ледебур, Ліпінські, Сендер і Луїза Ціц.

Англія. Незалежна роб. партія. Делегати: Бекстон, Гудсон, Рілі, Чінуель, Велгід.

Франція. Соціалістична партія. Делегати: Браке, Фор, Льоніе, Містраль, Рено дель.

Юго-Славія. 1. Соц.-дем. партія Словенії. Делегати: Бернот, Корун, Крістані.

2. Соц. роб. партія Хорватії, Славонії. Делегати: Борнемисса.

3. Соц.-дем. партія Сербії. Делегати: Жівко Топалович, Міліца Топалович, Лапцевич, Юріч, Якшіч.

Латвія. Соц.-дем. роб. партія. Делегати: Кальнін, Вільчін.

Австрія. Соц.-дем. роб. партія. Делегати: Ф. Адлер, О. Бауер, Домес, Айслер, Еленбоген, Гануш, Гельмер, Губер, Аделаїда Но п, Тереза Шлезінгер, Зайц, Скарет.

Поале-Ціон. Капланській (Лондон), Льюккер (Віденсь), Рубашов (Палестина) і Цар (Нью-Йорк).

Румунія. 1. Федерація соц. партій Буковини. Делегати: Ірігоровіч, Кракалія, Шіштінер.

2. Семигород-банатська соц. партія. Делегат: Роман.

3. Соц.-дем. партія Румунії. Делегат: Сербау.

Росія. 1. Соц.-дем. роб. партій (меншевики). Делегати: Ева Броїдо, Далін, Мартов, Райн-Абрахамович.

2. Партія лівих соц.-рев. Делегати: Гелена Гогоберідзе (Іваздовська), Елундберг, А. Шрейдер.

Швейцарія. Соц.-дем. партія. Делегати: Грабер, Ірім, Нен, Нобс, Шмідт, Фогель.

Чехо-Словаччина. Німецька соц.-дем. роб. партія. Делегати: Чермак, Чех, Ірете Гольдшмідт, Гайдріх, Гілебрандт, Кеглер, Річман, Шефер.

Виконавчий Комітет Спілки:

Німеччина: Кріспін, Ледебур.

Юго-Славія: Кошанін.

Англія: Чінуель, Велгід.

Латвія: Вальцін.

Франція: Браке, Льоніе.

Литва: Янушкевич.

Австрія: Адлер, Скарет.

Поале-Ціон: Капланський.

Росія: Мартов, Шрейдер.

Румунія: Шіштінер.

Швейцарія: Грабер, Ірім.

Чехо-Словаччина: Чермак.

Угорщина: Кунфі.

Згідно з статутом, Вик. Ком. обирає бюро з 5 осіб. До бюра обрано членів комісії, обраної в свій час в Берні, котрі також були президією на віденській конференції, а саме: Ф. Адлер (Віденсь), Ірім (Берн), Ледебур (Берлін), Льоніе (Париж) і Велгід (Майнцер).

Секретарем Виконавчого Комітету обрано Ф. Адлера.

Мих. Грушевський.

В першій делегації української партії соц.-революціонерів (квітень 1919—лютий 1920 р.*)

VI.

Докінчує свое оповідання про нашу участь в Люцернській конференції. Я сказав, що наша делегація опинилася на цій в дуже труднім становищі перед тими двома течіями — правими і лівими, які зарисувались па конференції від перших її нарад.

В питаннях загально-соціалістичних ми стояли близше до течії лівих: адже ми приймали, в формах, правда, не досить категоричних, і диктатуру трудового народу і радянський принцип! Але з другого боку, як раз ці лівійші партії, з почуття солідарності з Совітською Росією, ставились підозрільно або й неприхильно до бувших недержавних народів Росії і більше спочутя і зрозуміння для національного питання на Сході Європи ми знаходили у „малих партій“ заходу і в бюрі Інтернаціоналу, що на них спирається. Іх піддержки ніяк не можна було відкидати, коли справа йшла про те, щоб добитися правильного поставлення національного питання в Інтернаціоналі. Але звязуючись з ними, ми — новики в Інтернаціоналі, викликали серед лівих партій підозріння й закиди, що ми сумнівні соціалісти — більш націоналісти, ніж соціалісти, інтересуємося не загальними проблемами, а тільки своїми національними інтересами. Ся розбіжність змушувала і нас, і інших соціалістів нових республік, всі сили покладати на те, щоб знайти якийсь ґрунт для порозуміння правійших і лівійших течій, не допускати їх до різкого розходження, в котрім би ми мусіли ставати по тій чи іншій стороні, і взагалі вивести національне питання по-за альтернативу такого чи іншого відношення до Совітської Росії та її гасл.

В програмі конференції стояли дві головні точки: перша — це оцінка політичного моменту, перед усім діяльності мирової конференції, її становища супроти Центральних Держав, та її політики на Сході Європи і на Балканах. Тут конференція мусіла зазначити своє становище між іншим і до нових республік Сходу — жадати їх признання і включення до Ліги Націй, реформованої відповідно, так щоб вона була дійсно Лігою народів, а не Лігою правителств і новим виданням Ради Чотирьох.

Друга точка — вироблене проекту нової організації Інтернаціоналу для будучого конгресу. Тут між іншим мали бути висвітлені відносини між соціалістичними партіями, професійними організаціями та кооперативами, і становище Інтернаціоналу в боротьбі націй за свої права — питання особливо для нас інтересне. З питань формальних певний інтерес мала справа поділу голосів між національними ґрупами в новій організації Інтернаціоналу, або інакше сказавши — організація

*) Докінчене. Початок див. в ч. 3. „Борітесь-Поборете“.

національного представництва і раніше українського представництва в ряді інших соціалістичних груп.

Для обговорення цих справ і виготовлення проектів резолюцій конференцію поділено на дві фракції. Українські делегації рішили, що в кождій з цих фракцій візьме участь один соц.-дем. і один соц.-рев., і в повних засіданнях, при обговоренню рефератів, винесених фракціями, візьмуть слово два українські представники — один від соц.-рев. і один від соц.-дем. (на конференції властиво кожда нація мала бути представлена тільки двома делегатами, і хоч фактично ті національні групи, які мали неоднозначне соціалістичне представництво, післали представників від кожної партії або течії: німецька соціалістична більшість і меншиність, так само французька, російські соц.-рев. і меньшевики і так само ми: соц.-дем. і соц.-рев., але в спільних засіданнях, обрахованих на можливу економію часу, не годилося надувати своєї численності).

Фракція організаційна, в котрій брали участь тт. Ісаевич і Дідушок, доволі скоро покінчила свою роботу. Гострих ріжниць в ній не виникло. Но національні справі була прийнята досить приемна для нас формула, поставлена поалей-Ціоном: Інтернаціонал мусить підтримувати змагання покривдженіх народів до визволення і самоозначення. В справі відносин до професійних організацій і кооперативів фракція стала на тім, що формально вони зістаються автономними, а соціалістичні партії мають тільки утримувати їх в фактичнім своєму впливі. Що до місця в Інтернаціоналі, то нам давали навіть більше, ніж ми жадали. Ми хотіли рівної позиції з соціалістичними представництвами т. ск. другої класи: нарівні з Чехами, Поляками, Бельгійцями, 10—12 голосів. Секретаріят в своїм проекті нового розподілу голосів так і запроектував нам: 12 голосів *), але голова конференції Гендерсон поставив пропозицію, щоб з огляду на численність української нації нам дати 15 голосів. Се не викликало

*) Наведу цікавіші цифри з цього проекту (в порядку французького алфавіту оригіналу):

Німеччина	30	голосів	Великобританія	30	голосів
Південно Африка	6	"	Угорщина	10	"
Аргентина	12	"	Ірландія	2	"
Арmenія	3	"	Італія	12	"
Австралія	12	"	Латвія	2	"
Австрія	12	"	Литва	2	"
Бельгія	12	"	Норвегія	2	"
Болгарія	4	"	Палестина	2	"
Канада	4	"	Голяндія	8	"
Данія	10	"	Польща	10	"
Іспанія	6	"	Румунія	2	"
Естонія	2	"	Росія	12	"
Спіл. Держави	30	"	Швеція	12	"
Фінляндія	6	"	Швайцарія	8	"
Франція	30	"	Чехія	12	"
Турція	4	"	Україна	12	"
Греція	3	"	Югославія	6	"

Як сказано, нам підвищено представництво до 12, так само Чехам. Росії до 30. Палестина (Поалей-Ціон) попросила 4, тоді й новим республикам 6. Росії представництво піднято до 4 голосів.

спеціальної опозиції (горячо дебатувалась інша справа — щоб за росийськими соціалістами було зіставлене місце першорядне, рівне з німецькою, французькою й англійською репрезентацією, не вважаючи на абсентеїзм большевиків). П'ятнадцять голосів Україні признато, але при тім і деякі інші групи — напр. Чехи, представлени на конференції Немцем і Шмералем, — теж захадали такого ж числа, против сього наші делегати теж, розуміється, нічого не мали.

Далеко тяжче ішла праця політичної секції, де сидів я з т. Матюшенком. Праві групи і бюро, що на них спиралось, хотіли, осуджуючи політику мирової конференції взагалі і спеціально її акцію на Сході Європи, заразом осудити і большевицький терор, обмеження громадських свобод, преси, нагінки на соціалістичні партії. Предложений фракції проект резолюції, виготовлений Реноделем, протестував проти блокади Словітської Росії, против політичних інтервенцій Антанти, домагавсь паспортів для соціалістичних делегацій, які посилаються до Росії. Але заразом надавав сим делегаціям характер якихось анкетних чи навіть слідчих комісій по розслідуванню большевицького терору та доволі різко осужував його і взагалі большевицьке правліннє. Ліві групи вважали се недостатим. Вони вважали неможливим іти на руку буржуазії в її боротьбі й полеміці против большевиків, особливо в сей момент, коли угорська реакція, підтримувана світовою буржуазією й антанцькою спілкою, саме задавала останні ударі угорській комуністичній революції й роспочинала свій ганебний білий терор: про се як раз насилі на конференцію сенсаційні відомості і викликали сильне враження.

Проектови Реноделя противставив свій проект Льонг'є, надавши йому характер акту пієтизму для росийської комуністичної революції. Зібрати більшість на конференції в сій формі він не міг, се було ясно. Але Гюйманс нетактовно підчеркнув перевагу своєї позиції й сим дуже погрішив ситуацію.

Коли в комісії рішено було пробно проголосувати обидва проекти і ліві, покладаючись на численність французької та німецької делегацій, запроектували голосувати не по делегаціям, а поголовно, і виникло з цього питання, Гюйманс сказав, що він уже підрахував голоси на обидва способи і бачить, що той чи інший не зробить ріжниці, так що нема про що й перечитись: так чи сяк більшість буде мати Ренодель. Нотка тріумфу, котра пролунала в сих його словах, зробила неприємне враження, і Льонг'є позволив собі замітку, що проект Реноделя проходить голосами дрібних націй, тим часом як великі соціалістичні партії в більшості підтримують його проект, — а се властиво повинно бути рішавочим. Се була дуже дражлива замітка, і Церетелі взявши слово, при загальній увазі, повільно і з трудністю вимовлюючи французькі слова, сказав класичну фразу: „пропоную організувати Раду Чотирьох“. Сей натяк на порядки Мирової Конференції, де все рішали премери чотирьох великих держав, навіть не інформуючи інших членів, які служили простою декорацією, був настільки влучний, що відразу обірвав діскусію. Голосування не переведено, було очевидно, що вести далі справу в такім напрямі — значило відразу розбити Інтернаціонал.

Вибрано підкомісію й передано справу туди, а соціялісти нових республик, зібравшись на нараду другого дня, рішили, що допускати до розбіття Інтернаціоналу ніяк не можна і треба зного боку додати всіх заходів, щоб знайти більш менш приємлему формулу резолюції для обох сторон. Церетелі, вибраний до підкомісії, відложив усю свою меньшинську непримиреність до большевизму й ужив щирі старання до порозуміння. Ренодель згодився виключити з своєї резолюції все, що могло бути неприємне прихильникам большевиків, і ліві за се згодились голосувати за резолюцію — в тім і за сю частину, яка містила в собі признання права нових республик на самостійність. Ліві були вдоволені, що ми виявили зрозуміннє соціалістичної солідарності. Рамзай Макдоальд, який був дуже згіршений тим інцидентом з пробним голосуванням, висловляв мені свою велику втіху, що його симпатії до визволених народів б. Росії себе оправдали.

Я спилюсь на сім епізоді і не буду переходити інших, меньше важких, згадаю ще тільки, що запитання, поставлене балтійськими соціалістами в справі поводження німецької армії Гольца, який всупереч наказам німецького правительства ніби-то самовільно зіставався в Латвії, дало мені привід нагадати поводження німецької окупаційної армії на Україні. Німецьку більшість при сій окажі винуватили в тім, що вона покриває своїм іменем вчинки німецьких генералів і т. д.

Пленарне засідання, присвячене організаційній справі, де я мав промову на тему відносин Інтернаціоналу до національного питання (текст її подаю в додатку), пройшло без особливих інцидентів. Але при діскусії над резолюціями по політичним питанням вишик доволі характеристичний і в своїх дальших наслідках досить важкий інцидент.

Тим часом як всі партії погодились на змодіфіковану резолюцію Реноделя і вона мала пройти одноголосно — в тім і декларація права на самостійність нових республик б. Росії, виступила против цього делегація російських соц.-рев. в особі Сухомлина.

На конференції було їх четверо: Гавронський, Русанов, Зензінов і Сухомлин. З них у мене була стара знайомість з Русановим, і коли Сухомлин уже перед тим в організаційній комісії, як мені сказали товариші, неприязно виступив против укр. соц. партії, я звернувся до Русанова з запитанням, чи сей виступ Сухомлина мусимо вважати виразом позиції цілої делегації — в такім разі я цікавий би був знати, як обґрунтовується вона ідеально-гідно основними принципами партії, — коли ж Сухомлин говорить се на власну руку, то було б бажано, щоб інші члени делегації визначили своє відмінне становище. Русанов відповів ухильчivo, що він не знає змісту промови Сухомлина і, познайомившися з ним докладніше, зможе дати відповідь. Відповіді він однаке не дав і облишив конференцію перед її закінченням. Інші члени делегації не виступали, тільки один Сухомлин. В своїй промові на пленарному засіданні він заявив, що делегація р. соц.-рев. не може підтримувати декларації права самостійності нових республик і тому стримається від голосування резолюції. Мотивуючи се негативне становище до постулату самостійності взагалі, він особливо ріжко виступив против постулату української самостійності і тут дав собі духу: аргументував тим, що

українські партії й Центральна Рада стояли весь час на принципі федерації й не відкидали участі у всеросійських установчих зборах аж поки не проголосили самостійності України в зв'язку з своїми переговорами з Німцями; валив на українські соціалістичні партії прогрішення Директорії проти демократичних принципів, обмеження свободи слова, репресії проти професійних організацій, погроми, роблені Петлюриним військом. На слухачів, не добре обізнаних з російсько-українськими відносинами і не обовязаних дуже розбиратися в тих формальних застереженнях, котрими українські соціалістичні партії обставляли свою участь в уряді Петлюри, сі обвинувачення робили вражінне, і наші делегації, обсудивши ситуацію, признали потрібним дати на них відповідь.

Трудність була в тім, що промова Сухомліна була проголошена під кінець передостаннього засідання конференції, коли бюро прикладало всі старання до того, щоб доконче другого дня, 10 серпня, до 5-ої години чи що по полуночі закінчити конференцію, бо зала вже була випайнята на якусь іншу ціль. Президія заявила, що залишить ораторів уже закінчена, в нашім розпорядженню зістается слово Матюшенка і в нім він може дати реіліку Сухомліну — мусить тільки рахуватись з часом, бо промови вже перед тим обмежені 15 хвилинами, правдоподібно, будуть обмежені ще більше з огляду на короткий час, який зіставався для конференції. Обсудивши сю справу вечером, на спільній нараді обох делегацій, ми прийшли до переконання, що нам дійсно нічого більше не зістается: до іромови т. Матюшенка, яка мала темою вияснення неможливості російської федерації в даний момент і була вже раніше нами заслухана і прийнята, додали ми реіліку против атак Сухомлина і умовились, що на випадок коли б час промов був ще раз скорочений, т. Матюшенко де-що промине в своїй промові, щоб кінцева решітка не була відтягта президією за браком часу.

На другий день, 10 серпня, кінцеве, пленарне засідання конференції відкрилося промовою старого лідера меншевиків, П. Б. Аксельрода, яка давала відповідь і на інвективи Сухомлина. Старий соціаліст різко виступив против тактики большевиків і між іншим вказав на те, що їх політика розсварила російський народ з іншими народами Росії, викликала горожанську війну і змусила їх, в інтересах самооборони, проголосити себе самостійними. Він вказував на те, що соціалістичні партії, які вели провід в революції до большевицького перевороту, знаходили між собою спільну мову: нагадав для прикладу, що от мі, учасники іннішної конференції — Церетелі, в ролі представника временного російського правительства, і я, що стояв на чолі Центральної Ради, могли ж договоритись до порозуміння, яке забезпечувало Україні її інтереси, не розриваючи единого революційного фронту. Але большевики своєю насильницькою тактикою, спеціально своїм поведінням на Брест-Литовських переговорах, розірвали сей фронт і змусили народи Росії проголосити самостійність своїх держав, щоб не стати обектом сього большевицького своєвластя. Я передаю в загальних рисах отсю частину великої промови, яка була виголошена з великим піднесенням і зробила чимале вражінне на зібраннє. Згоджуватись чи не згоджуватись

можна було з її освітленням ріжких подій, але вона давала повну реабілітацію нашої політики і нашого соціалізму, атакованого Сухомлином.

По сім прийшла черга т. Матюшенка. Час промов перед його виступом дійсно скорочено до 10 мінут. Він спішив прочитати свою промову і скінчив — без реplіки Сухомлинові. Хоч після промови Аксельрода се було не так важно, все-таки товариші були збентежені. У т. Ісаєвича вирвалась різка замітка, на яку тт. Матюшенко й Дідушок заявили, що вони почують себе ображеними нею і не можуть продовжувати спільної роботи. Ми вийшли з залі на берег озера, щоб полагодити інцидент. Т. Матюшенко заявив, що після того як було проголошено нове обмеження промов, він не міг експромптом переписити своєї промови, не будучи свободним в французькій мові, і через те йому не стало часу на реplіку; т. Ісаєвич заявив, що він в такім разі бере свої слова назад. Я констатував, що інцидент полагоджений, і ми дійсно були такого переконання. Вернулись на засідання, де я попросив собі у президії слова в особистій справі, з приводу промови Сухомлина, щоб бодай у такій формі виголосити приготовлену реplіку. Але президія заявила, що часу на такі заяви не лишиться, а я можу подати письменну заяву, яка буде прочитана перед закритим засіданням. Так воно й було. В призначений час, коло 5-ої години засідання було закінчено, і конференція на тім спільнім засіданню, яке відбули обидві делегації другого для рано перед розїздом, відчулось, що таки холодок пройшов між нами, і в кооперації нашій стала певна росколина. Розмови про організацію спільного інформаційного бюро, заходом і коштами обох делегацій (про що між нами була мова на початку, і була обопільна охота до такого спільного підприємства), тепер уже не поновились. Закордонний український соціалістичний з'їзд делегація соц.-дем. запроектувала відкласти на пізніше. Проте формально наша кооперація мала зіставатися в силі й на далі; рішено спільними силами вести український відділ в проектованім органі нашого східно-европейського інтернаціоналу — L'Europe Orientale. Товариші соц.-дем. взяли на себе виготовити для другого номера інформаційну статю про Люцернську конференцію. Свого рішення зліквідувати кооперацію вповні делегація соц.-дем. нічим не показала. Ми довідалися про цього значно пізніше.

VII.

Порозумінне, осягнене на Люцернській конференції між правими і лівими течіями, не без нашої участі, по всіх грізних познаках розколу наповнило нас оптимістичним настроєм. Коли такі праві неприміренці і такі завзяті большевизанти знайшли спільну мову саме в відносинах до большевизму, се здавалось нам доказом повної можливості дальшої праці в напрямі обеднання всіх соціалістичних партій, організації єдиного інтернаціоналу і перетворення його в велику політичну силу, котра через парламенти і через Лігу Націй зможе справді давати напрям світовій політиці та нейтралізувати імперіялістичну політику світового капіталу. Радість, яку викликали наші здобутки на Люцерні-

ській конференції в українському громадянстві, без ріжниці напрямів, — ми поділяли теж. Признання соціалістичними партіями нашого права на самостійність, нарешті, без усіх умов і застережень, опінювалось і нами, делегатами УПСР, як серіозний успіх і добрий початок дальшої праці на інтернаціональнім соціалістичному ґрунті. Обєднанне і кооперація соціалістичних партій нових республік Схід. Європи, которую ми скріпили кількома нарадами під час конференції і безискередно по її закінченню, здавались нам твердою підставою дальніої акції; наш новий орган повинен був дати її план. На сходинах з соціалістами західніми, кілька разів урядженими нами під час конференції, ми мали нагоду переконатися в можливості тіснішого зближення з соціалістичними партіями малих народів, як Скандинави, Голландії, Бельгії і т. ін.: вони виявляли великий інтерес і до нашої визвольної боротьби, і до наших українських перспектив.

Розуміється, якби ми знову стали хазяями своєї землі — якби Ц. К. сидів в Київі і хоч в приближенню мав такі виліви, як в 1917 р., — ми були б предметом не тільки великого заинтересовання, але і поважання не лише малих, а й найбільших соціалістичних партій, які б тоді признали, певно, візначну соціалістичну вартість і нашої програми і нашої тактики. Ті, що були в Берні й Амстердамі, могли посвідчити велику ріжницю в відносинах до українського питання там і в Люцерні, коли зовнішня ситуація була так страшно для нас не сприятлива. Ale осягнене власне в сих страшних обставинах здавалось нам многонадійною запорукою можливості дальніої успішної акції.

Я особисто виїздив з Люцерна під такими враженнями. За годину перед виїздом, після того як товариші виїхали в екскурсію на озеро, мені припадком довелось мати інтересну розмову з дром. Оскаром Коном, одним з членів делегації німецьких незалежних, з котрим познайомився під час дебатів над німецькою окупацією балтийських провінцій, і він скористав з недільного спочинку, щоб зайди до мене на розмову. Ми заговорили за ситуацію на Україні, і, коли я почав викладати свої жалі на большевицьку політику супроти Україні, яка йде всупереч горячим бажанням замирення з Совітською Росією, тільки разів маніфестованим українським трудовим народом, та відроджує контрреволюційні течії, на користь Колчака та Денікіна (що тоді стояв в зеніті своїх успіхів), — О. Кон заявив мені, що ся справа його живо займає. Як юрист-консульт совітської місії в Берліні, він заховав приятельські звязки з видними представниками Совітської Росії й хотів би скористати з них, щоб відкрити очі совітським кругам на дійсне становище на Україні: може бути, що в Москві невідомі отсі відносини й факти, і вони можуть вилинути на зміну політиці, коли б я їх передав йому, в виді документів — резолюції фракції Трудового Конгресу і т. ін., про що я йому оновідав.

Я, навпаки, мав причини думати, що в Москві мусять мати досить добре інформації про те, що діється на Україні. Ale особиста інтервенція людини, яка користується довірою, завсіди могла мати значіннє. Оскар Кон зробив на мене дуже добре враження, і я не сумнівався, що він приложить старання до того, щоб ці матеріали, котрі я йому передам,

передати вірно, з коментарем прихильним і щирим, своїм російським приятелям. В кождім разі се не могло пошкодити, а тільки помогти, і тому я пообіцяв прислати, і дійсно з дороги, з Цюриху, переслав Конови все, що у мене булό, головно резолюції Камінецького трудового конгресу.

З Швайцарії я вернувся до Чехії, тим часом як т. Ісаєвич мав вернутись до Парижа, щоб занятись L'Europe Orientale. Але він трохи захорів, трохи затримався через пашпортові історії, і перші випуски L'Europe Orientale вийшли без нашої близької участі; матеріали, приготовлені нами, деякі не попали, деякі поспільнювались. Наш французький товариш, який взяв на себе технічну редакцію, давав собі раду, як міг, але не все йшло так, як хотілось. Між іншим і відомості про Люцернську конференцію вийшли не зовсім точні: делегація с.-д., яка взяла на себе інформацію про свою конференцію, не прислала вчас матеріалу; не діждавши його, редакційний комітет дав в другім номері все, що мав, допустив деякі недокладності, і се послужило потім делегації с.-д. приводом до відмови від співробітництва в L'Europe Orientale — принаймні фактично вона не взяла в ній участі. Моя передмова до першого числа десь застягла у членів редакції і так само принципіального характеру статя про необхідність порозуміння між совітською Радою і соціал-революційною Україною, написана з приводу перших вістей про здобуття Київа Денікіним; вона з'явилася тільки в ч. 4. Ведені часописи вимагали нашого близького нагляду і присутності, члени редакційного комітету накликали мене приїхати як найскоріше.

Матеріальне становище нового органу також зіставалось незабезпеченим. З огляду, що кабінет УНР зіставався виключно соціалістичним, зложеним з у. с.-д. і у. с.-р., на наш погляд, він повинен був знайти способи підтримати орган соціалістичних партій нових республік. Приїхавши на кілька день до Праги, щоб узяти участь в кооперативнім конгресі, урядженім чеським союзом робітничої кооперації (16—18. VIII.), я довідався, що тодішній міністр загорянчих справ В. Темницький (у. с.-д.), вибираючись на Україну, заїхав до Карльсбаду; я вибралася до нього, в 20-х днях серпня, щоб познайомити його з цею справою. Довідався, що він уже перед тим передав з Відня через т. Дідушка акредитив на підмогу проектованому французькому місячнику, що мав інформувати про справи Східної Європи; з огляду, що той журнал не вийшов в жите, т. Темницький нічого не мав би против того, щоб ся суза перейшла в розпорядження редакційного комітету L'Europe Orientale.

При сій нагоді я виложив т. Темницькому також свої гадки про потребу постійної української інституції, яка ставила б своїм завданням утримування звязку її інформацію світових кругів про соціальний рух на Україні, діяльність соціалістичних українських партій, наукову літературу українську по соціальним питанням, і навідворіт — інформувала українське громадянство про світовий соціальний рух і літературу. В моїй голові носились гадки такого „Українського Соціольогічного Інституту“, який би обеднав перед усім інтелектуальні сили обох українських соціалістичних партій, приготував під їх проводом кадри людей, обзнайомлених з соціальними науками, і таким чином не тільки виробив би круг спів-

робітників для реалізації своїх наукових завдань, але також і українському соціальному, близше — соціалістичному рухови дав нові сили, новий інтелектуальний зміст. В даних обставинах до реалізації цього пляну було трудно приступити без енергійної матеріальної підтримки скарбу УНР, і наскільки наші товариши далі зіставалися в складі кабінету, я вважав се можливим, бо момент був такий, що завязане подібної інституції представлялось дуже потрібним. Перспектива женевського конгресу Інтернаціоналу, дебюту Ліги Націй — на которую ще ми покладали великі надії, наш малий соціалістичний інтернаціонал Східної Європи, його спільній журнал, плян інформаційних видань, вироблений Комітетом Незалежної України, — все се обіцювало богато, і тоді, коли пізнійше розходжене і розбите української інтелігенції не відчувалось і навіть не передчувалось так, як шіроку потім, — здавалось можливим обеднати коло сих завдань широкі круги української демократії і використати в повній мірі її вільне і невільне пробування за кордоном на еміграції.

Я знайшов в т. Темницькім повне спочуте для сеї ідеї, як також і для нашого паризького органу, в тій формі, яку ми йому надавали: спільного органу соціалістичних партій нових республик, кермованого їх делегатами і залежного тільки від них. Він обіцяв відповідно підтримати сі справи перед членами кабінету на Україні і зараз зробити, що можна: післати т. Дідушкови телеграму, щоб він передав згаданий акредитив скарбникові L'Europe Orientale, а на перші організаційні заходи Соціольогічного Інституту передати 400 тис. австрійських корон, з грошей, які зіставалися в його роспорядженню, в Відні. Такі пляни укладав я тоді, повний віри в будучність Інтернаціоналу, в союз соціалістів нових республик — продовження наших старих звязків в бувшій Росії і в наш український соціалістичний блоць, завязаний в Парижі. Цілий ряд фактів, наших українських і загальніших, доволі скоро зруйнував усі сі підстави наших плянів. Але тоді, в серпні-вересні 1919. р. ми їх не предвиділи, як не предвиділи діячі, далеко більше втасманичені в секрети світової політики, і, виходячи з усіх отсіх міркувань, я вибрав собі місце дальшої праці на 1919/20 р.

VIII.

1. вересня приїхав до мене на село, де я був тоді, т. Чечель з віденської групи, щоб узяти інформації про діяльність делегації, її повідомив мене про пляни тіснішого обеднання, аж до злиття в одній партії, укр. с.-р. і с.-д., лівійших течій, по обчищенню їх від опортуністичних і скомпромітованих елементів: такі пляни йшли як від с.-р. так і від с.-д. Делегація, як з сказаного ясно, принципіально стояла теж на становищі як тіснішої кооперації, але переводити злите партійних груп за кордоном, без порозуміння з Ц. К., ні т. Чечель, ні я не вважали ми за можливе. Не було сумніву в потребі — відчуваючи і нами і серед лівійших с.-д., — пірвати з віз'агуватою і опортуністичною політикою, которую вели обидві партії, її шукати нового ґрунту в лівім обєднанні, в можливім порозумінню з російськими комуністами — але се теж можна

було переводити тільки через Ц. К. — Успіхи Денікіна, що зачанував на Лівобережу і саме в тих дінях змусив і Українців і большевиків уступитися з Києва, як я вже сказав, ставили ясно перед очима пильну потребу утворення единого революційного фронта проти російської реакції, підтримуваної буржуазним світом. Я поділився нашими поміченнями, поробленими під час Люцернської конференції — про необхідність орієнтації на ліві, а не праві західно-європейські соціалістичні течії, близші і суголосні нам — се відповідало впovні поміченням і т. Чечеля і товаришів. Я мав замір в найближшім часі поїхати до Берліну, щоб закріпити звязки з німецькими незалежними, вияснити їх пляни що до найближшої конференції і відповідно намітити плян близшої роботи собі.

Але 22. вересня вернувся з України т. Жуковський, побувавши на конференції в Винниці, де зібралися разом обидві частини Ц. К., розділені фронтом, і партійні товариши, які пробували по той і по сей бік фронту. На сій конференції, під враженнями народних повстань проти московських большевиків (ведених українськими с.-р. і незалежними с.-д.) та під натиском правих с.-д., що зіставались весь час опорою директорії, взяли настрої більш помірковані, і члени партії зістались далі в складі кабінету. Радянський принцип визначено в резолюціях мало рішучо. Се ґрунтовно росходилося з нашими поміченнями з-за кордону — і знову вязало нас в нашій акції.

„Признаннє права України на самостійність“, здобуте українськими делегаціями на Люцернській конференції, було прийнято нашими товаришами на Україні з великим вдоволенiem. Але матеріальної помочі, потрібної для дальшої роботи делегації, вони не могли дати. Переслали мені через т. Жуковського тільки акредитив на 200 тисяч австрійських корон. Се було небогато, а гроші, привезені мною з України, приходили вже до кінця. Властиво, нерозмінні гривні ще лишалися: частину їх я лишив в сховку, переїжаючи через Галичину, і тепер не міг дістати: частину котру я не встиг розміняти в Галичині, обіцяв розмінювати в міру потреби фінансовий агент УНР за кордоном, діставши підтвердження місцевої місії, що характер моєї подорожі дає мені право на розмін. Але потім сповістив мене, що він не може сього робити з огляду на зроблений на його берлінським послом донос, що він рострачує валюту, підтримуючи противідержавну мою роботу. Отже приходилося жити на кредит — в рахунок будучого розміну. В справі моїх проектів Соціольогічного Інституту т. Жуковський не привіз мені теж нічого втішного. Пок. Одрина, що був товаришом голови кабінету, дуже горячо прийняв його до серця, але нічого конкретного йому не вдалось осягнути. Поки що акредитив на 400 тис. австрійських корон був його однокою базою. Було се маленька частина того, що я вважав відповідним забезпеченням сеї інституції і її роботи на два роки. Але я рішив не кидати справи, не вважаючи на сі матеріальні клопоти, в надії, що в розвою своїм справа знайде більше помочі і спочуття.

З кінцем вересня виїхав я з т. Жуковським (що приїхав від Ц. К. з правами емісара для закордону) до Відня, щоб зреалізувати сі акредитиви на Соціольогічний Інститут і на партійну працю за кордоном. Застав ще там т. Темницького, який саме відіїздив на Україну, і я передав

через нього додаткову записку про Соціол. Інститут. Застав т. Дідушка, який саме віз гроші до паризької місії, й добув для нього ще додатковий ордер від т. Темницького на передачу 25 тис. франц. франків в розпорядження редакції *L'Europe Orientale*, з грошою призначених паризькій місії. Застав фінансового агента Г. Супруна, який сим разом рішучо приобіцяв розміняти мені мої гривни, а тим часом запродавши деякі свої книги на виданнє Дніпросоюзу, одержав я невеликий аванс на жите. Се все разом трохи поліпшувало мої матеріальні перспективи. Що до політичних, то з т. Чечелем, який уявся проїхати до Камінця, щоб звязатись з Ц. К., докладно поінформувати тамошніх товаришів про ситуацію і дістати мандати для ширшої делегації на Женевський конгрес, відбули ми кілька довгих нарад, виясняючи необхідність для нашої партії більш послідовної і принципіальної політики, орієнтованої на світову революцію, а не якісь примарії помочи Антанти.

З Відня з т. Жуковським я поїхав до Берліна, де мав замір, як сказав уже вище, війти в близькі зносини з незалежними соціалістами і спеціально вияснити їх відносини до будучого конгресу Інтернаціоналу, що мав зібратися в Женеві в лютому 1920. р. Я намічав собі Женеву місцем найближшого осідку, в звязку з сим конгресом і з Лігою Націй, що мала теж в Женеві роспочати свою роботу в найближшім часі. З Женевою ж — традиційним революційним осідком, освяченим працею першого українського соціалістичного (Драгоманівського) гуртка в 1870—1880-х рр., хотів я звязати перші кроки Українського Соціольогічного Інституту. Отже хотів переконатись, чи німецькі незалежні — найсильніша, найбогатша інтелектуальними силами і найкраще організована з лівих соціалістичних партій, — не змінила своїх відносин до II Інтернаціоналу, ід впливом комуністичної агітації против нього? Чи візьме вона участь в сім першім повоєннім конгресі, що по попередніх післявоєнних конференціях, в Берні, Амстердамі й Люцерні мав відкрити акцію Інтернаціоналу в новій широті й показати, що може світовий пролетаріят. Від позиції незалежних в сій хвилі залежало дуже богато!

В Берліні я пробув з т. Жуковським чотири дні. Бачив О. Кона, Гільфердинга, Каутского, Бернштайна, — з котрими зазнайомився в Люцерні. Познайомився з Ал. Штайном, референтом східно-европейських справ в „Freiheit“. Лідери незалежних твердо стояли на тім, що II Інтернаціоналу кидати не треба. Навпаки, треба в нім побороти праві течії, дати йому виразний лівий, соціал-революційний напрям, за його посередництвом осудити її ліквідувати недопустимий опортунізм правих соціалістичних груп (як напр. німецької „більшості“) і зібрати коло нього весь пролетаріят. Формально справу участі в Інтернаціоналі мав рішити партійний з'їзд, призначений на падолист, але провідники незалежних були ієвні, що більшість партії в усякім разі висловиться за участь в Женевськім Конгресі, який має виявити, чи здібний II Інтернаціонал для сеї ролі, чи здобудеться на рішучий осуд опортунізму й соціал-патріотизму правих течій?

О. Кон повідомив мене, що прислані мною матеріали про українсько-російські відносини він переправив до Москви. Він хотів би, щоб я сам побачився з ким-небудь з відповідальних совітських представників;

Радек тоді сидів у вазниці, він запитає його, хто міг би замість нього говорити зо мною. Пізно вечором перед моїм виїздом я одержав від т. Кона листа, що другого дня о год. 11. до мене буде говорити телефономsovітський представник, з котрим я можу умовитись що до побачення. Але я мав вийхати з т. Жуковським о 6 рано і протелефонував Конови, що не можу бути при телефоні в визначеній годині. По правді сказавши, з огляду на неясне становище нашого Ц. К. ми з т. Жуковським і не вважали себе упрашненими до яких-небудь заяв, хіба для інформації тільки. Ми не знали, що в тім часі вже велись безпосередні переговори між Камінцем і Москвою за посередництвом т. Платена, і якраз наші партійні товариші являлися найбільш горячими прихильниками порозуміння. Після приїзду т. Жуковського і аж до повороту т. Чечеля з України ми не мали відомостей від нашого Ц. К.

Крім вичислених німецьких соціалістів та членів української місії, в Берліні я не мав ні з ким побачень.

Вернувшись до Праги, я почав ладитися до переїзду до Женеви. З відомостей, які приходили з Камінця, виходило, що в близькій часі відти на Соціольогічний Інститут мені нема чого сподіватись помочи. Хоч Ц. К. прийняв сю справу дуже до серця і його голова пок. Д. Одрина підтримував її в кабінеті дуже горяче і В. Темницький також, але головний отаман відмовив яких-небудь кредитів на сю мету. Сим справа була вбита, тим не менше, покладаючись почасти на можливі зміни в українських кругах, почасти — на ті звязки, які у мене завязались за сей час з українськими організаціями в Америці (з приводу засновання Комітету Незал. України), я рішив вести сю справу далі, і оснувавши в Женеві, перенести туди також і видання L'Europe Orientale — Eastern Europe. Т. Д. Ісаевич, який в тім часі вже добився до Парижа, й інші члени редакційного комітету кликали мене до Парижа, бо і з матеріального і з літературного боку справа стрічалася з ріжними перешкодами і терпем між представництвами національностей-участників. Але жити в Парижі постійно я не бачив рації.

26. жовтня я приїхав до Женеви, але слідом мусів вийхати до Берна, щоб полагодити своє право жительства. Там я стрівся з делегацією укр. соц.-дем., тт. Матюшенком і Дідушком, що приїздили в справі своїх паспортів до Парижа, котрих ніяк не могли добитись після Люцернської конференції, завдяки чийсь секретній атестації, що вони виступали там, як большевики! Я познаймив їх докладно з своїми плянами, і ми умовились побачитися в Женеві. Між іншими товариші соц.-дем. мали поінформувати мене про вислід конференції укр. соц.-дем., яка відбулася в Відні в вересні (9.—13. IX.), під проводом т. Матюшенка, — що до дальнішої нашої кооперації: обіцяли для нашої інформації передати протокол сеї конференції. 2. падолиста т. Матюшенко дійсно приїхав до мене до Женеви з сим протоколом, але прочитав мені тільки той пункт, де говорилось про кооперацію з укр. соц.-рев. З великим здивованням довідався я аж тепер, що наш паризький протокол про кооперацію за кордоном був уневажнений сею конференцією і нас про се не повідомлено, так що я далі вів усю свою роботу, рахуючи на спільну акцію обох партійних делегацій, в такім напрямі укладав плян організації

комітету „L'Europe Orientale“ і Соціольогічного Інституту, покладаючи, що його тимчасове бюро буде на паритетнім прінципі зложене з представників УНСР і УСДРП. Товариші соц.-дем. приймали до відома мої пляни, нічим не патякаючи на своє відмінне становище. Тим часом з цього протоколу, прочитаного т. Матюшенком, я дізнавсь, що вже в вересні згадана конференція, вислухавши справоздання тт. Матюшенка і Дідушка, констатувала, що запропоноване делегацією укр. соц.-рев. співробітництво, прийняте делегацією укр. соц.-дем. і затверджене лицьовою закордонною конференцією УСДРП, показалось в дійсності трудним, з тих причин: по перше, не виявилось обопільного довіря, по друге — між соц.-рев., які пробують за кордоном, нема людей, з котрими б було інтересно працювати спільно (виймок з цієї характеристики зроблено тільки для моєї особи), і по третє — закордонні соц.-рев., не маючи власних фондів, хочуть вести роботу на гроші соц.-дем. Тому делегація ухилилась від скликання закордонного соціалістичного з'їзду і взагалі, очевидно, соц.-дем. не вважали бажаним дальше співробітництво. Я констатував, що ми нічим не заявляли бажання користуватись фондами соц.-дем., — з чим і т. Матюшенко згодився, що се місце протоколу було невідповідно постилізоване. Констатував я також, що брак обопільного довіря не був нічим задокументований і одинокий неприємний інцидент, в Люцерні, був зараз же на місці ліквідований. Тим не менше зіставався факт, котрого вже не можна було змінити, що кооперація обох делегацій за кордоном, на котру я весь час рахував, була розірвана соц.-дем. конференцією, і її треба було рахувати ліквідованою. З цею прикрою новиною, котру нам так пізно і принаїдно — після того як я бачився з т. Дідушком в Відні при кінці вересня і в Берні з обоми товарищами, — аж тепер подано до відома, прийшлося мені вибиратися з Женеви до Парижа.

За тих кілька днів, що я пробув у Женеві, я обійшов визначніших женевських діячів — публіцистів, професорів, політиків, пробуючи ґрунт — поскільки він відповідав тим плянам діяльності, котрі я мав. Перед усім хотів я вияснити, чи Женева буде дійсно місцем осідку Ліги Націй, бо Швайцарія все ще не приступила до цієї Ліги, а з другого боку ходили поголоски про заходи белгійського правительства, щоб зробити її осідком Брюсель. Всі Женевці, з котрими мені довелось побачитися за ці дні — а між ними були люди дуже освідомлені і впливові, заявляли мені, що Швайцарія до Ліги Націй вийде безсумнівно, і осідком її Женева буде напевно. До моїх плянів оснувати в Женеві центр, який би звязав представництва нових республік Східної Європи і служив би посередником між ними і західним світом, вони ставились дуже прихильно. Українська справа викликала в них симпатію — хоч се були все люде молодші, які не памятали нашої старої еміграції 1880-х років. Правда, представників нашого східно-європейського інтернаціоналу в Женеві в сей час було мало: східно-європейська революція відкликала значну частину старої еміграції до домів, інші поперекочували до Парижа й інших великих політичних центрів — в ролях офіційних або офіціозних представників нових урядів. Але можна було напевно сподіватись, що, коли Ліга Націй відкриє в Женеві свою

діяльність, вона протягне всю цю братію, представників нових республік, назад до цього старого огнища демократичних і революційних традицій. Треба тільки загодя приготуватись до цього моменту.

Особливо горячого прихильника моїх пляшів я знайшов в т. Чхенкелі, який в ролі генерального представника грузинських інтересів за кордоном жив в Женеві вже кілька років, мав значні звязки і, як здавалось мені, знов добрі Женеву й її ресурси. Він заявив, що сам, власне, від довшого часу носився з анальгічними плянами: зробити Женеву закордонним осередком східно-європейських республік, організувати їх спільний інформаційний орган, і т. д. Мої гадки — перенести до Женеви L'Europe Orientale, заснувати при ній спільне телеграфне агентство, організувати соціольгічний інститут, дуже йому подобались. Він брався написати до грузинської делегації в Парижі, щоб вона підтримала ці пляни, заявляв готовність послужити своїми женевськими звязками, і т. д. По його гадці, треба було перед усім з самих Женевців і ріжких західних діячів, які проживають тут, заснувати товариство для пропаганди в інтересах європейського сходу і з його помічю вести свою роботу. На жаль однаке, сам Чхенкелі вже кінчав свою роботу за кордоном і ладився до дому, але він заявляв, що його співробітники, які зістануться в Женеві й Берні, послужать сьому ділу з усю енергією.

IX.

В Парижі сим разом я пробув три тижні (4.—23. XI.). З впімком кількох французьких учених, котрих я заходився притягнути до участі в L'Europe Orientale і в проектованих виданнях Соціольгічного Інституту, я обертаєсь весь цей час майже виключно в редакційнім гурті L'Europe Orientale і соціалістів нових республік; позатим з офіційльних політиків не бачив нікого, крім чеського міністра Бенеша, що приїздив тоді до Парижа, і українського посла Тишкевича, в справах, про котрі оповім низше. З офіційльних Росіян сим разом не бачив нікого, як і попереднім разом.

Т. Ісаєвича я застав не зовсім здоровим і не міг через те так часто бачитися з ним, як першого разу; тим не менше зіставались ми весь час в тіснім контакті і співробітництві. Перед усім заходились ми коло організації Комітета Незалежної України, уложили на загальних зборах його регулямін, плян видань, росподіл коштів; до українських часописей в Америці було вислане докладне спровождання з надісланими жертвами і плянами їх витрати. В звязку з виложеними вище плянами, в курсі котрих весь час був мій товариш, рішено діяльність Комітету пересунути на Женеву і поставити її в тісніший звязок з Соціольгічним Інститутом, що на випадок ліквідації Ком. Нез. України мав перейняти на себе його фонди і реалізацію його видавничого пляну — так власне було порішено на сих зборах і включено в регулямін Ком. Нез. України. Виділено частину коштів на покриття тих видань, які мали бути випущені в першу чергу, і другу асігновано на покриття коштів L'Europe Orientale та рішено взагалі підтримувати се видавництво, скільки лише позволять засоби Комітету.

Матеріальна сторона L'Europe Orientale дійсно була дуже незабезпеченена. Всі наші заходи коло реалізації того міністерського асітнування 25 тис. фр. франків, коло котрого я стільки находився і наїздився, зійшли на ніщо. Т. Дідушок повідомив мене з Льозани, де він все ще заставався, що, не маючи змоги добути візи до Франції, він переносить всі гроши просто до паризької місії, в тім і ту суму, яку мав він виплатити скарбникові L'Europe Orientale, а мені рекомендую звернутись по неї до посла Тишкевича і для того посилає на мої руки розпорядження міністра загорянчих справ про виплату сеї суми редакційному комітетові L'Europe Orientale. Се був зовсім несподіваний оборот. Я звернувся до г'р. Тишкевича, який обіцяв мені „при першій можливості“ виплатити сі гроші редакції L'Europe Orientale, але ся можливість так і не прийшла, і скромні фонди комітету Незал. України зістались єдиними, звідки ми могли щось дати на се видання. А тим часом на нас, Українців, головно й лягла матеріальна сторона цього видання, — як зрештою і редакційне ведене. Хоча представники всіх нових республік, в більшій або меншій мірі, використовували сю маленьку трибуну, але тільки дві національні групи сплатили пайку, яка на них припадала; інший ж заплатили дуже мало або не заплатили й зовсім нічого.

Наш східно-европейський інтернаціонал не був уже такий дружній і одностайній, як раніше. Підтяла його і Антанта, підтяла й наша політика. Балтійські держави — в першій лінії Естонія, в дальшій Литва й Латвія вважали справу призначення їх державної самостійності Антантою на добрій дорозі й давали зрозуміти від часу до часу, що їм так дуже не залежить на кооперації з іншими республіками. З другого боку, зближення правительства УНР до Польщі і уступки, пороблені польським претензіям (про котрі повторялись звістки все більше і більше унерто, напливали відомості все більше конкретні), знеохочували до України ті республіки і національні групи, які мали свої суперечки з Польщею, — от як Литва, в першій мірі. Та й новий голова паризької місії Тишкевич, захоплений одною ідеєю — позискання прихильності Антанти, не інтересувався звязками з малими народами і закинув практику нарад представників нових республік, яка була вироблена за його попередника.

Горнулисською коло L'Europe Orientale і нашого обєднання народності подібно нам обділені ласкою Антанти — Кубанці, Північний Кавказ, Азербайджан. Подібно як і ми вони прийшли до переконання про абсолютну безвиглядність її шкідливості антанської інтервенції, яка тільки електризувала большевицький мілітаризм, розбуджувала імперіалістичні її націоналістичні настрої, паралізувала наладження якихось можливіших відносин. На перших редакційних зборах, які відбулися по моїм приїзді, 5. XI, всі присутні однодушно стали на позиції необхідності погрузіння з Совітською Росією, і тут виникла гадка, которую десять день пізніше пустив як зонд в політичну опінію Льойд-Джордж: відновлені старого пляна східно-европейської конференції, що проектувалась весною 1919 р. на Прінцевих островах (Прінкіпо) — тільки не з представників партій і громадських організацій бувшої Росії, а делегатів Росії й нових

ресурсник. В сім напрямі рішено було пустити вступну статю в *L'Europe Orientale*, котру було поручено написати мені, а кубанський делегат взявся детальніше розробити ті умови, на котрих могло б статися порозуміння нових республик з Собітською Росією. Ся ідея „Нового Прінципі“ на хвилю захопила нас, як можлива розвязка; коли вона слідом стала предметом дебатів в англійськім парламенті, се було нам ириємо, що ми, мовляв, так добре відчули ситуацію. Представники офіційальних місій нових республик зібрались на параду, щоб обсудити сей проект. Але тут уже виявилась деяка розбіжність гадок: литовський представник заявив, що Литва не заінтересована конференцією, бо її фактична незалежність признана Антантою; грузинські делегати висловлювались проти яких-небудь авансів большевизму, вони стояли при старій формулі: ні царизму, ні большевизму, тим часом як більшість в тім часі приймали вже формулу: краще большевизм, ніж царизм. Проект вступної статі, виготовлений мною, пішав значним змінам. Ся статя і умови порозуміння з большевиками, виложені в статті кубанського делегата, звернули на себе увагу в європейській пресі. Але проект „Нового Прінципі“ не знайшов сиочуття в французьких кругах, й ідея ся пропала.

Зіставалась ще наче б то одна інстанція, котра могла б посередничити в помиренню Собітської Росії з новими республиками: Ліга Націй, і я написав таку статю в *L'Europe Orientale*: се було продовження концепції Люцернської конференції — перетворити Лігу Націй в представництво парламентів, в котрих мали здобути рішаючий голос соціалістичні представництва. Але дійсність ішла тим часом іншими дорогами. Соціалістичні партії в тодішнім своїм характері не були спроможні здобувати суспільність. Як раз при мені переходили вибори до французького парламенту, в котрих соціалістична партія була розгромлена організованою спілкою правих буржуазних партій. Вони викликали в соціалістичних кругах вражене прикре, гнітюче. Правда, толкувалось се тактичними помилками самих соціалістів, які занедбали практичні вимоги біжучого дня, якими боліли широкі обивательські і робітницькі круги і котрими їх можна було потягнути за собою і побити правих. Особливо наші грузинські товариши іронізували над французькими соціалістами, що вони на передвиборчих зібраниях склоняли і спрягали Лепіна і Троцького, наче на петербурзьких мітингах, пустивши без уваги реальні справи французького життя. Без сумніву, в сім було чимало правди, але в кожнім разі імпотенція старого соціалізму викрилась яскраво — і се було одною з перших пересторог нашим надіям, які ми покладали на ІІ Интернаціонал.

Українські круги були збентежені відомостями про порозуміння уряду УНР з Польщею, властиво його субмісію, перехід під польський протекторат і пороблені в звязку з тим уступки в справі Галичини (і також Бесарабії — на користь Румунії). Не тяжко було передбачати важкі послідки сеї політики. Галицький делегат В. Панайко, який досі входив в склад єдиної української місії, бачив себе змушеним подати ноту до французького уряду і Ради Чотирьох, застерігаючись против яких-небудь кроків, котрі б український уряд робив в галицькій справі, і вийшов з складу місії. Перед самим моїм виїздом в місії були одержані

звістки про передачу Камінця Петлюрою Полякам і виїзд до Польщі. Ми з т. Ісаевичем дуже були заклопотані, не знаючи нічого про позицію супроти них подій нашого Ц. К. і наших товаришів, які входили в склад кабінету. Все се грозило дуже серіозними ускладненнями і нашим планам.

X.

Неважаючи на всі ці події, які значно перебивали наші наміри, я все-таки не вважав їх розбитими і, приїхавши до Женеви (24. XI), з усюєю енергією взявся до організації того східно-европейського осередка, про котрий говорив з людьми в мій перший приїзд. Поділився своїми паризькими вражіннями з Чхенкелі, і він настоював на тім, що утворенне такого центра в даних обставинах зістається доконче потрібним. По адресам, даним мені з Парижа армянськими дашнакцутюнами, я розшукав в Женеві Вірмен — було їх небогато, і переважно люди аполітичні. Познайомився з внуком славного Шаміля, молодиком, сином його доньки, Шамілем-Шаллі, представником Північного Кавказу, який завідував інформаційним бюром. Повідав проф. Пітара, антрополоґа і етнографа, який спеціально інтересувався Кавказом, а займається і Східньою Європою взагалі, проф. Мільо, звісного економіста (соціяліста), проф. Моріо — спеціяліста по міжнародному праву, який інтересувався проблемою державності малих народів, і богатих інших людей, які, вірні старим женевським традиціям,уважали своїм обовязком підтримувати визвільні змагання наших народів. По сім 4., 5., 7., 8. грудня відбулись перші наради представників, на яких було намічено близькі завдання нашої кооперації в Женеві; підтримки й перенесення до Женеви L'Europe Orientale, плян організації швайцарського товариства „незалежності нових республик Східної Європи“, котрим близьше мав займатись проф. Пітар, і комітету представників нових республик, що мав зайнятись пропагандою в інтересах їх, і т. д. Справа приступлення Швайцарії до Ліги Націй була в тім часі вже запевнена, але Ліга за сей час встигла богато стратити з своєї ваги, через опозицію в Сполучених Державах (яка скінчилася тим, що Сполучені Держави до Ліги не вийшли), і через ослаблення Інтернаціоналу, котрий в наших очах мав бути властивим дірігентом Ліги. Перша сесія Ліги з огляду на позицію Сполучених Держав все відкладалась. Проектовані нами організації мали тим часом зайнятись приготовчою пропагандою, в інтересах визволених народів бувшої Росії між швайцарським громадянством і тою космополітичною ітелігенцією, осідком котрої здавна являється Женева.

Я виладив обіжника до українських організацій в Америці, де вияснив потребу утворення постійного українського пункту на еміграції, на взірець того, як Поляки заснували, після краху свого повстання, в Раперсвілі коло Цюриху; вказував на приклад вірменських емігрантів-робітників Америки, які, в скромніших розмірах, зробили те саме для своєї еміграції в Женеві — радив їм на імя котроєсь з своїх організацій теж купити хату в Женеві, котра могла б послужити таким притулком для української еміграції — для українського архіву, бібліотеки, складу видань, котрі розгублюються її розтрачуються безслідно через брак такого

постійного, нейтрального центра. Звертав увагу також на негайну потребу підтримати видання L'Europe Orientale — Eastern Europe, котре лягло всім тягарем на Комітет Незалежної України і вичерпувало його фонди, так що — коли не прийдуть з помічю американські земляки, то воно буде змушенем припинитись.

Від т. Чечеля, який іздив на Україну в падолисті, я одержав від Ц. К. нарешті деякі інформації. З огляду на потребу більшого представництва в Інтернаціоналі Ц. К., відповідно нашим відомостям, переданим т. Чечелем, поширював нашу делегацію, додаючи до неї, крім т. Жуковського, який перед тим був наділений правами закордонного емісара, ще трьох членів (тт. Чечеля, Шрага і Толмачова). Сій новій делегації даний був спеціальний регулямін що до її прав. Передані були деякі інформаційні матеріали, але, на жаль, Ц. К. не міг передати ніяких фондів, крім невеликого депозита, переданого за кордон ще в 1918 р., і так само небагато я міг уділити їй з своїх фондів, потім як фінансовий агент УНР дійсно розміняв мої гривні.

Пишучи почтою, т. Чечель не вважав можливим поінформувати мене докладніше про переговори, які велись з большевиками з участю наших товаришів. Тов. Севрюк, який приїхав з т. Чечелем разом і прибув в тім часі до Швайцарії, також міг дати тільки дуже загальні відомості про ситуацію перед їх виїздом: в перед-день галицької угоди з Денікіним і передачі Камінця Полякам Петлюрою. Деякі листи від товаришів селян з Центральної Ради були дорогоцінні для нас тим, що освітлювали настрої селянства в сей критичний момент, в котрім ще раз переломлювалась наша політична орієнтація. Відомости т. Чечеля й інших людей, які прибули в тім часі до Швайцарії, малювали несказанну біду, в котрій опинилось українське військо й українська інтелігенція, що збілась була в західнім Поділлю і відти мандрувала до Польщі. Відомости часописій відкривали в тім самім часі вже докладний образ тих нужденних капітуляцій, на які йшла директорія і уряд УНР, щоб купити собі захист в Польщі, яка саме в тім часі лютувала против української людності Галичини, вживаючи заходів, на які ще не бралась ніяка суспільність з претензіями на цівілізаціальність.

Становище було незвичайно тяжке, бо в той момент і останнє прибіжище наше, на яке ми покладали якісь надії — Інтернаціонал умирав уже очевидно.

Партійний з'їзд незалежних, що відбувся замісць падолиста в грудні, проти сподівання лідерів узяв значно лівіший курс і величезною більшістю постановив виступити з II Інтернаціоналу та шукати порозуміння з Третім. Прочитавши се, ми, соціалісти нових республик, які були тоді в Женеві, не потрібували до свого коментарів. II Інтернаціоналови кінець; конгресу, очевидно, не буде. Кілька день пізніше, 24. XII, прийшло дійсно повідомлення секретаріату II Інтернаціоналу, що женевський конгрес відкладається на неозначений час.

В тих же днях я прочитав тексти варшавських декларацій УНР з 2. грудня, а один з українських с.-д., приїхавши до Женеви, повідомив мене про розділ, який ставсь у її закордонній групі: вихід лівих і організацію їх в окрему комуністичну групу, і берлінські відомості

про те, що Мазена з частиною кабінету відійшли від директорії й організувались в Білій Церкві окремо, в контакті з большевиками. Ситуація заплутувалася все гірше.

Я почував себе дуже прикро в сих обставинах, особливо тому, що був сам оден, і з товаришами по делегації міг підтримувати тільки поштові звязки. Мої заходи стягнути до Женеви принаймні ще когось із членів делегації не вдались. Відложене конгресу значно зміньшувало рацію і моого власного пробутку в Женеві. Ліга Націй теж все більше тратила своє значіння взагалі і спеціально — з становища соціалістичних партій. Але поки я був там, я старався використати свій побут, як міг.

Матеріали, надіслані Центральним Комітетом, привезені т. Чечелем і іншими, я вважав своїм обовязком ужити для інформації. В порозумінню з т. Ісаевичом, як секретарем делегації, ми рішили випустити інформаційну брошуру на французькій і англійській мові про Галичину — котру саме в тім часі Клемансо віддавав Полякам без усіх застережень, при мовчазній згоді Льойд-Джорджа, всупереч ранійшим постановам Найвищої Ради. Я написав відозву в сій справі „до цівілізованого світу“, додав історичну записку і кілька документів про польські звірства; се все разом розіслано було до соціалістичних партій і випущено двома окремими брошюрами по французьки і по англійськи, під фірмою закордонної делегації УПСР (*Pour la Galicie. Appel à la democratie mondiale. For Galicia. Appeal to the world democracy*). Разом з тим Комітет Незал. України випустив також анальгічну відозву „до цівілізованого світу“ по французьки й англійськи.

З огляду, що уряд УНР, при всім його величезнім закордоннім дипломатичнім апараті, як виявилось, не мав ніякого звязку на місці в Женеві ні з старим міжнароднім Червоним Хрестом, ні з новим антантським (властиво — американським), які мали в Женеві свої центральні установи, я за прикладом товаришів Грузинів навязав з ними зносини і виладив на їх бажанне меморіал про страшне становище Галичини й України і необхідність їм помогти.

До англійської робітничої партії (до її бюро загораничних справ) і до англійської незалежної робітничої партії (на руки Рамзай-Макдоальда) я виладив і вислав з кінцем грудня два меморіали, де описував тяжке становище України між большевицьким і денікінським наступом, розвивав гадку про соціалістичну інтервенцію між Україною і Московщиною, для порозуміння між ними, а против підтримування Денікіна і всякої іншої росийської контрреволюції. Вказував також на необхідність заходів коло реконструкції ширшого інтернаціонала, на місце другого, який виявляв очевидну нездатність до життя. Пізнійше я виладив подібний, ще ширший меморіял для соціалістів Полуд. Америки, які звернулись до мене по інформацію в східно-європейських справах.

Потім як став відомий вихід з II Інтернаціоналу цілого ряду партій я ще раз написав до Рамзай-Макдоальда, до Ц. К. Комітету німецьких незалежних, до ген. секретаря романської секції швайцарської соціалістичної партії (по місцю свого пробутку), висловлюючи спочуте

заходам коло утворення єдиного інтернаціоналу (четвертого, як тоді його називали) і просячи держати нас в курсі сих заходів.

28. грудня в газетах з'явилася звістка про промову Клемансо в паризькім парламенті, де він згадував про порозуміння з Льойд-Джорджом в галицько-польській справі і висловив свої звісні погрози московським більшевикам — обвести їх кільчастим дротом, при помочі сусідніх держав: газети вичисляли Польщу, Румунію, Чехо-Словаччину й Україну. В сім часі якраз згаданий український с.-д. оповів мені берлінські вісти про те, що Мазепа з пільшими міністрами не пішли за Петлюрою до Польщі, а вийшли в звязок з київським совітським урядом. Я на сій підставі написав листа до редакції *L'Humanité*, де висловлював своє переконання, що рахунки на Україну, як на участницю против-більшевицького блоку, являються безпідставними, бо ліві групи не підтримують політики Петлюри — і наводив отсі звістки, привезені з Берліна. Редакція без попередження надрукувала сей лист, який тоді набрав величного шелесту в українських кругах, як перша маніфестація нашого розходження з політикою Петлюричого уряду. На жаль, подробиці, нереказані товаришом с.-д. що до білоцерківського уряду, не були точні (а редакцію були ще більше перекрученні) — хоч факт відрівнання лівих груп від уряду, і самі групи Мазепи в тім числі, в ґрунті річи був вірний; фактичні спростовання, котрі я потім післав, на підставі вірніших відомостей, не були редакцією надруковані.

Після нового року відбулися установчі збори представників нових республик, які проектувались перед різдвяними святами, але через виїзд декотрих осіб були відложені. Перше зібралис зійшлося у мене 6. січня — коли я вже одержав з Праги телеграму від т. Жуковського, що вернувся з подорожі до Галичини і закликав мене як найскоріше прибути. В зборах крім мене (що виступав тут, з огляду на характер акції не як представник делегації, а як член Комітета Незал. України, разом з Ол. Коваленком) взяли участь ще такі групи: Грузія, Арменія, Азербайджан, Північний Кавказ, Латвія (Литва бокувала — з причин вказаних вище).

Рішено було просити наших швайцарських приятелів зібрати установчі збори „Ліги незалежності народів бувшої Росії“ і як скоріше організувати їх фірмою публичний мітинг в сій сираві. 8. січня дійсно відбулись установчі збори Ліги, під проводом президента женевського „Grand Conseil“ (парламенту Женевської республіки), який підчеркнув, відкриваючи сі збори, що він уважав своїм обовязком підтримати заходи б. президента українського парламенту. Місяць пізніше, 11. лютого, відбувся великий і ефектний мітинг, на котрім ріжкі визначні женевські учені, публіцисти й громадські діячі виголосили реферати про поодинокі народи б. Росії й їх змагання до незалежності, і винесено резолюцію — просити перед усім Швайцарський союз про фактичне признання нових республик і всі улекшення для їх горожан на території Союзу, нарівні з пільшими державами, самостійність котрих признається *de jure*. Це пізніше, під фірмою тої ж Ліги відбувся другий мітинг, присвячений спеціально Україні, під гаслом „Біда України“. Але я не був присутнім ні на однім, ні на другім — я був уже в Празі.

Перед самим виїздом, користаючи з приїзду представників ріжних соціалістичних груп б. Росії на сей з'їзд, відбуто у мене невелику конференцію, щоб обговорити ріжні справи, котрі ми відкладали до женевського конгресу. Між іншим тут була вироблена спільна відповідь на меморандум протесту, засланий російськими соц.-рев. (правими) до секретаріату ІІ Интернаціоналу після Люцернської конференції, против змагань до незалежності народів б. Росії. Відповідь розкривала імперіялістичний противу-соціалістичний підклад сього протесту російських соц.-рев. Вона була потім розіслана соціалістичним партіям і органам.

XI.

Утеча Петлюри від армії до Варшави і декларації, пороблені його представниками на користь Польщі, в першій хвилі були відчуті українським громадянством, як повна і безповоротна смерть директорії. Наші товариші, які зіставалися ще в складі кабінету або на ріжних офіційних становищах, рішили відійти від уряду УНР; в ріжних кругах виникала гадка про скликання Центральної Ради. Про Мазепу, як я вже сказав, ішли відомості, що він розірвав також всякі відносини з директорією. Велику цікавість викликала рада, завязана в районі Хмельника—Літиша, під гаслом контакту з большевиками. За кордоном проектувався конгрес представників усіх партій, який би організував якесь національне представництво на місце директоріяльного. Його призначено було в Празі, перед 10. січня. В звязку з сими всіми подіями і вістями мої товариші по новій делегації, які пробували в Чехії й Австрії, вважали доконче потрібним зібратись, щоб означити свого політичну лінію, уконститууватись і виробити плян дальшої діяльності. З огляду що приїхати ім до Швайцарії або Франції, де пробували інші товариші, було неможливо через паспортові труднощі, вони закликали нас прибути як мага скорше до Праги на сю конференцію. Се було теж не легке завдання — приїхати так екстремно. З великим трудом добрається я до Праги 16. січня, але що один з товаришів, М. І. Шраг захворів і не міг приїхати зараз, конференція кінець кінцем була відложена і відбулась тільки місяць пізніше, 16.—19. лютого в Празі таки.

За сей час директорія до певної міри встигла віджити. Проектованій конгрес партій і громад. організацій не відбувся (мені тільки, в звязку, мабуть, з сими плянами, наречіті, розмінено гравіні, що дало мені змогу передати на видатки делегації частину грошей, одержаних мною від Ц. К.). Секретар празької місії, що приїхав з Варшави, привіз звідти відомість, що Мазепа з товаришами звязався з директорією, через т. Безпалка, який, приїхавши до Варшави, рішучо заперечив які небудь звязки з совітським урядом і для антантських кругів декларував дальшу безоглядну боротьбу УНР з большевиками. Праві соц.-дем. далі зістались опорою Петлюри.

Міністр фінансів т. Мартос, що в тім часі приїхав до Праги, дав мені розяснення що до одержаної мною асігновки, які я вже подав вище, і запевнив, що Український Соцільогічний Інститут більше не дістане ніяких кредитів в данім моменті. На його думку, з одержаних грошей я зміг би зложить бібліотеку для Інституту — все що по його гадці можна

було з ними зробити. Я признав справедливість сїї думці, і як я і мої товариші вважали також за добре використати сей час, щоб зібрати ще де-який матеріал для конференції, між іншим довідатись близше про становище німецьких позалежних між другим і третім інтернаціоналом, ми всі вибралися в сім часі до Берліна (26. I.), де кождий з нас мав свої справи — я власне хотів розглянутись по книгарнях для бібліотеки Соцільогічного Інституту, т. Жуковський мав ліквідувати свої службові обовязки, т. Чечель — залагодити справи кооперативні.

Я почав свої берлінські візити з О. Кона, і він, вийшовши до мене, сказав, що, отримавши мою візитівку, перед усім позвонив до чоловіка, який мав намір розмовитись зі мною в жовтні, — коли я виїхав з Берліну ранком того дня. Се совітський представник Віктор Кош, він зараз при телефоні й хотів би зо мною умовитись що до побачення; поговорити з ним, по гадці Кона, дуже було б варто, бо він через Літвінова міг би звязатися радіо з Москвою і в кілька день мати відти відповідь. Маючи повне довіре до О. Кона, я не вважав можливим ухилитись від сїї розмови. Від т. Чечеля і від інших новоприбулих я нарешті мав доволі докладні відомості про переговори, які велись між Українцями і большевиками через т. Плятена в осени, і ті умови, які були поставлені з обох сторін; з огляду, що переговори з української сторони вели тт. Мазепа і Одрина і в делегації до Москви були вислані представники обох партій — тт. Любинський і Бендзя, я не бачив уже тепер нічого незручного в таких переговорах з офіційним совітським представником і запропонував съому чоловікови при телефоні побачитись з усюо нашою делегацією. Він одначе просив розмовитись наперед у двох, щоб вияснити, чи є якийсь ґрунт для такої розмови. З уваження товаришів, котрим я росповів про розмову, я того ж самого дня, 27. січня, мав з Коппом се побачені.

Копп почав свою розмову заявкою, що Росію треба негайно замирити з Україною, в їх обопільнім інтересі. „Ні ми без вас, ні ви без нас не можете утримати Україну.“ Тому, по його гадці, було б бажано уставити на Україні таке співробітництво, яке було в Росії в перші місяці після большевицького перевороту — комуністів з лівими соціалістами-революціонерами. „Бо мусите призвати, заявив він — що таки комуністи мають на Україні за собою якісь елементи, принаймні по великих містах, коли можуть в них триматись.“ Але умовою щирого, швидкого замирення мусить бути перетворене України в совітську республіку: тоді все інше буде тільки деталею — признаннє її самостійності, вивід російського війська з України і т. д.

На се я відповів, що УПСР не треба аж ставити умовою признаннє радянського прищіпу, бо вона прийшла сама до переконання, що Україна в даних умовах мусить прийняти радянську організацію, правда — відмінну від московської. Але інші українські партії не так ставляться, і мені не ясно, чому він настоює на сїї умові „совітської України“? Чи відомі йому умови, принесені Плятеном? Большевики не ставили тоді умовою совітську організацію: вони жадали тільки економичного договору і свободи акції для комуністів на Україні. Чи йому відомі результати делегації, висланої українськими партіями в відповідь

на сі пропозиції? Коли Кош сказав, що місія Плятена йому відома (хоч я не дістав враження, щоб він мав про неї і взагалі про відносини на Україні дуже ясне поняття), — я висловив гадку, що перше ніж вести якісь нові переговори, було б найкраще засягнути відомості з Москви про сі попередні переговори, і коли б виявилось, що вони за щось зачипились, постарались зрушити їх з тої мертвої точки. Коц мені казав, що він, Кош, міг би через Літвінова дістати з Москви відповідь дуже скоро.

Але т. Кош мав іншу гадку; щоб знестися з Москвою через Літвінова, на се б пішло 2 або й 3 тижні, тому, на його думку, було б краще в трьох, з представником українських соц.-дем., виробити спільній меморандум про ті умови, на котрих би можна б замирити обі республіки, він би переслав його до свого уряду, ми до свого, і так кожда сторона постаралась би своїм впливом нахилити свій уряд до згоди на цих умовах. Він, правда, не має від свого уряду мандату на такі переговори, але, знаючи загальні наміри його (другим разом сказав, що спирається на звісній декларації Леніна), — він думає, що може вказати ті підстави, на яких могло б збудуватись трівке і щире замирення: власне на тім, щоб Українці прийняли совітський принцип. Бо порозуміння Совітської Росії з демократичною Українською Республікою не могло б дати трівкого замирення: „Зараз би однаково пішли нарікання на те, що ми зриваємо її з середини большевицькою агітацією.“ Трівка згода могла б бути тільки з Україною Совітською. Отже він, Кош, бажав би побачитись інше з українськими соц.-дем., щоб порозумітись про се. Просить вяснити, в чим розходжене між укр. соц.-рев. і укр. соц.-дем., і які відміни я розумію в совітськім принципі, як його приймають укр. соц.-рев., — бо ж сі відміни не можуть бути так великі, щоб від совітського принципу зіставалась тільки одна назва.

На се йому сказано, що, скільки нам відомо, укр. соц.-дем. на своїй останній конференції, відбутий перед кількома днями в Берліні, теж прийняли радянський принцип, — розходження в його розумінні т. Кош зможе собі вяснити на побаченню з ними. Що ж до тих відмін, які українські відносини вносять в приложение радянського принципа, щоб цінити, наскільки вони основні, треба насамперед уставити, що треба вважати істотним в сім принципі. Коши відповів, що істотою совітського устрою являється принцип, по якому політичними правами користуються тільки елементи трудові, які не експлоатують чужої праці: робітники, ремісники, селянє, які не використовують чужої праці, і також трудова інтеліг'єнція. Тоді йому пояснено, що сей трудовий принцип на Україні був прийнятий ще з часів трудового конгресу. Розходження лежить, очевидно, не в нім, а в тактиці. Большевики повинні лишити самим українським радянським партіям проводити сей принцип в життє, а не силкуватись організувати Совітську Україну з Москви, московськими силами, без Українців, так як се роблять. Біда пішла з того, що купка кіївських большевиків, Платаков і Ко., захотіла правити Україною, спираючись на ба'нети червоної армії, і тепер совітський уряд України спирається не на радянські українські групи, до котрих відкликається т. Кош, а все на ту ж росийську військову силу. Поки така тактика буде продовжуватись, ніяке проголошене радян-

ського принципу не поможет. Замирення можливе тільки під умовою, щоб Совітська Росія щиро й рішучо зріклася всякої інтервенції в українських справах і полишила українським комуністам своїми силами доказувати, що вони можуть.

Під час розмови я кілька разів вертався до сеї теми, і Коши згадивсь, що так воно есть і на будуче так не повинно бути. Але стояв на тім, що з прийняттям совітського принципа все се само собою вигладиться. Практично представляв він собі справу так: зараз треба б організувати тимчасовий уряд з тих урядів, які фактично існують на Україні, — він правитиме до скликання конгреса рад, а ті вже зорганізують справжнє правительство Української Республіки. Російські війська будуть виведені з України, з вітком тих місць, де вони будуть потрібні по стратегічним мотивам, в інтересах спільніх воєнних операцій. Бо першим ділом між Росією й Україною повинна бути воєнна конвенція, з огляду на неминучу війну на західній граници.

Я мав те вражінне, що сей мотив — активна участь України в війні на західнім фронті головно диктували Кошови сі пляни українсько-російського замирення, що він щиро його бажав і вважав для сеї мети потрібним іти на певні уступки українству. „Ми розуміємо, що Совітська Україна неминучо мусить мати трохи націоналістичний характер, але се не зашкодить.“ „Що українські соц.-рев. спираються не тільки на бідне, але й на середнє селянство, се теж добре, — у нас теж, як ви знаєте, останніми часами пішов курс на середняка“, казав він мені, прощаючись.

Сю розмову я того ж вечера передав в усіх деталях товаришам (описав її — з проминенням де-яких імен, і в листі до українських часописів в Америці). Соціаль-демократам теж передано було зараз же зміст сеї розмови і бажанне Коши побачитись з ними Кілька день пізнійше вони мали з ним розмову, і після сього, 2. лютого, ми відбули з соц.-дем. параду в справі пропонованого Кошом спільногого меморандума. Соц.-дем. хоч дійсно прийняли були радянський принцип на своїй конференції, заявили і т. Кошови і так само нам, що вони не можуть прийняти умовою радянський принцип в проектованім меморандумі: се український передпарламент рішить, чи Українська Республіка має бути радянською чи демократичною. Супроти того ми, порадивши, заявили, що в такім разі не вважаємо зручним брати участі в дальших переговорах з Кошом і полишаємо їх соціаль-демократам, щоб не виходило якоїсь ліцітації — одні йшли б дальше в своїх уступках совітському принципови, інші не так далеко. Побачивши з т. Кошом ще раз перед виїздом, 4. лютого, ми висловили йому свое переконання, що в інтересах революції й самого совітського принципу Росія повинна за всяку ціну замиритися з Україною, не настоюючи на переведенню совітського принципу: замирення дасть українським радянським партіям змогу його скріпити, тим часом як війна й большовицька окупація його компромітує. Т. Коши заявив, що він передасть се свому урядови в реляції, яку виніле йому за кілька день. Потім ми довідувались у нього через одного з наших товаришів, чи мав він на сю реляцію відповідь; він відповів, що відповіді не було. В кождім разі не могло бути прихильної відповіді, супроти того безоглядного

курсу, яку взяли большевики супроти України саме в тім часі, а ми довідалися про нього в квітні.

З розмов своїх з лідерами незалежних в справах Інтернаціоналу і відносин їх до комуністів я мусів переконатись, що у них нема певного пляну на дальші перспективи. Т. Кріслін мав їхати до Москви і переконати большевиків в необхідності організації Інтернаціоналу на ширших підставах, щоб у нім знайшли своє місце всі активно-революційні соціалістичні партії; питання, на випадок коли большевики не послухають сеї поради, тоді що? — зіставалось без відповіди. Відносини доsovітського принципу теж не були досить вияснені — на сім пунктах, очевидно, існувало в партії значне расходження, яке потім і привело її до формального розділу.

На подібній позиції потім стали й французькі соціалісти на своїм з'їзді в Страсбургу, виступивши з II Інтернаціоналу.

Рахуючися з усими цими фактами, винесені були резолюції на конференції, яка відбулася в Празі 16—18 лютого і означала формальний початок діяльності делегації в новім, ширшим складі. Вони були надруковані в нашім органі, отже я їх не буду переказувати. Загалом конференція підкреслила потребу тісного координування нашої партійної роботи з загально-революційними перспективами; констатуючи, що II Інтернаціонал явно пережив себе, поставила своїм завданням працювати для утворення нового, дійсного Інтернаціоналу; потвердила принципи диктатури трудового народу і радянського принципу для України і висловила побажання, щоб партійні товариши, коли вони зістаються ще в складі кабінету, вжили всіх заходів коло порозуміння з Совітською Росією, в протиправному разі відійшли від уряду УНР. Сі резолюції, в формі побажань на адресу Ц. К., виносились з особливою обережністю, щоб не розминутися з його позицією, яка була не зовсім ясна конференції, тому що звязок був розірваний з евакуацією Камінця. Навязавши сі звязки і переконавши в суголосній позиції Ц. К., друга конференція зазначила позицію делегації більш рішучо в сій справі і формально вийшла з II Інтернаціоналу.

Мені особисто, прийнявши до відома справоздання з діяльності делегації першого складу, конференція висловила побажання, щоб для тіснішого контакту з членами делегації, які зісталися в Празі і Відні, я від часу до часу приїздив до Праги. Але подорож, зроблена мною задля сеї конференції, показала мені, що такі навідування практично не здійснімі, треба було або переїхати зовсім до Праги (чи до Відня), — або відрватися від делегації. Відрватись я не міг і не хотів, тим більше що й мотиви, які півроку тому промовляли за женевський осідок, змаліли за сей час дуже сильно. Стратила всякий інтерес Ліга Націй, так само конгрес II Інтернаціоналу, який потім відбувся таки літом, але без участі вже нашої партії. Американські земляки не відізвались на ідею створення в Женеві постійного українського пункту, не підтримали й L'Europe Orientale — Eastern Europe. Заходи мої, зроблені ще раз під час побуту в Празі й Берліні — реалізувати стару урядову асігновку для неї, не привели до нічого. Се видання треба було ліквідувати, а не переносити. При тім Женева ставала малопридатною для про-

бутку й роботи в міру того як швейцарська валюта дорожіла в порівнянню з іншими. Вернувшись до Женеви з кінцем лютого і зваживши всі сі мотиви, я рішив ліквідувати женевський осідок, і 2. квітня, рік по своєму виїзді з України, подався назад до Праги.

На сім я кінчу своє спровоздання з своєї цілорічної роботи в делегації УПСР за кордоном. Протягом цього року я працював більш персонально, хоч і в тіснім контакті з товаришами (перед усім з моїм товаришом по першій делегації Д. Ісаєвичом). Поруч виступів офіціяльних, іменем делегації, я ще більше працював неофіціяльно, опираючись на ті організації, котрим через се мусів присвятити де-що місця і в сім моїм оповіданню — Комітетові Незал. Укр., комітетові L'Europe Orientale-Eastern Europe, Укр. Соц. Інститутові. З моїм переїздом до Праги діяльність делегації набрала вповні колегіального характеру, котрого відбитком були часті конференції і з'їзди делегації і закордонних членів партії протягом всього другого року — образ її дав наш орган.

Працюючи протягом першого року більш одинцем, я мусів виявляти більш ініціативи й активності, шукаючи середньої дороги між антансько-російською реакцією і большевицькою окупацією. Середній шлях II Інтернаціоналу, котрим пустилися українські соціалістичні партії в надії знайти тут вихід, завів нас. Трагедія світового соціалізму взагалі стала і нашою трагедією. З тим треба було шукати інших доріг. Сі наші шукання видні почали з документів, надрукованих в нашім органі, почали з статей моїх і моїх товаришів.*)

Додаток: Промова на Люцернській конференції.

Іменем української делегації, а думаю — її іменем всіх пригнетьних народів витаю сеї новий прояв в розвитку великих ідей, який відкриває новий статут Інтернаціоналу, в своїм вступі ставлячи його завданням підтримку визвольних змагань пригнетьних народів.

Занадто довго і занадто часто соціалістичні групи великих націй і взагалі всіх тих, які самі не терпіли від національного утису, ставились до сеї справи індиферентно або навіть відкидали її, як чужу інтересам інтернаціонального соціалізму. Занадто часто вони зіставалися під впливами старих теорій, які відріжняли великих „історичні“ націй, активні, призначенні для великих ролей в політичному або духовому розвитку людства, і пароди відсталі, пасивні, що служать погноем для великих історичних культур. Вони мали те переконання, часом зовсім шире, що навіть насильна асиміляція великими націями сих „малих народів“ оправдується з погляду інтересів поступу, а навіть і інтересів самих сих малих народів, які через таку асиміляцію стають учасниками інтенсивнішого життя, світового прогресу, а, зістаючись обмеженими своїми тісними границями, засуджуються на постійну відсталість духовну і політичну. І треба додати, що те, що мало ще якусь рацію в приложені до великих світових культур, як французька, англійська, німецька, дуже часто повторялось взагалі представниками владущих націй, які оправдували сим свою політику насильної асиміляції. Поляки в Галичині боронили панування своєї мови в школах серед української люд-

*) Див. мої статі в ч. 1, 2 і 4 „Борітесь-Поборете“.

ности, доводячи, що мова і література польська прилучають українську людність до світової культури. Росіяне, навіть їх ліберали, навіть соціалісти, нераз оправдували національну політику петербурзького уряду, доводячи, що результати сеї насильної асіміляції відповідають інтересам загального поступу й інтересам української людності, яка не може задоволятися скромними засобами своєї літератури.

З свого боку, представники пригнєчених націй, супроти такого „космополітизму“ ліберальних груп владущих націй, бачили себе змушеними, для рятування свого національного життя, відкликатись до старих традицій свого народу і звязуватися з консервативними елементами не тільки свого народу, але і з реакційними групами нації владуючої й інших сусідніх народів. Так твориться ситуація ненормальна і навіть трагічна: національний рух, який в даних обставинах являється органом поступу, організує всі живі сили нації і кличе народ до освіти, культури, праці, для розвою економічного, політичного, духового, — він против того ліберального космополітизму шукає помочі у елементів феодальних або клерикальних, стає таким чином реакційним. Така була ситуація в Австро-Угорщині в 1848. р. — ситуація, яка витворила у Маркса неохоту до слов'янських народів, — і вона повторяється знову і в іншіших часах. Западто часто національні рухи, без докладнішого розбору, трактуються в соціалістичних кругах, як явища небажані, і представники цих рухів бувають змушені шукати союзників в кругах реакційних. Ситуація недопустима, явище небезпечне! Скрізь, де національний рух в своїй основі являється силою творчою, поступовою, він повинен стояти під керуванням сил поступових. Соціалісти мусять випливати на нього, керувати ним, вести його. Я тому витаю формулу нового статуту — нарешті, ясну і категоричну. Треба, щоб представники національних рухів, замість опиратись на елементах реакційних, оперлись на руху найбільш поступовім — інтернаціональнім соціалізмі!

Але з другого боку треба, щоб представники народів пригнічених або ново визволених, так само представники держав, які тепер формуються, і представники держав старих, — щоб вони тут, в Інтернаціоналі були не тільки оборонцями національних інтересів своїх народів, але і відповідачами по всім питанням, які тикаються їх країв! Ми в повній мірі поділяємо остероги наших англійських товаришів против імперіалістичних або шовіністичних тенденцій, які можуть виявитися у визволених народів. Я вимагаю, щоб Інтернаціонал — так як се сказано в декларації української делегації, був арбістром і судею в наших міжнаціональних конфліктах, безпосередно чи посередно — через Лігу Націй. Я вимагаю, щоб він контролював і керував нашими національними відносинами — щоб він не обмежувався теоретичними, плятоничними деклараціями, але був силою активною і могутньою — аби інтернаціональний соціалізм став гаслом національних рухів!*)

*) По сім слідувала ще спеціальна замітка до пункту статуту, що говорив про відносини між соціалістичними партіями і кооперативами: Що до 4 пункту передмови українська секція повинна сконстатувати, що на Україні політичні соціалістичні організації, організації професійні і кооперативні — останні дуже розвинені — працюють в тіснім контакті, під впливами соціалістичних партій.

IV конференція УПСР за кордоном.

(18.—23. січня 1921. у м. Празі.)

В конференції брали участь 17 товаришів із них 12 з правом рішального голосу: уповноважені представники Закордонної Делегації УПСР (4), пражської групи (4), віденської групи (2) і перебуваючих на терені Галичини і Польщі організацій (2).

Конференцією було прийнято слідуючий **порядок дня**:

§ 1. Звідомлення Закордонної Делегації і груп;

§ 2. Проект програму УПСР;

§ 3. Відношення до уряду радянської України — докладчик тов.

П. Христюк;

§ 4. Відношення до Інтернаціоналу — докладчик тов. О. Жуковський;

§ 5. Консолідація українських радянських партій — докладчик тов. М. Шаповал;

§ 6. Сувереність і федерація — докладчик тов. М. Шраг;

§ 7. Основи економичної політики УПСР — докладчик тов.

М. Шаповал;

§ 8. Партийна організація за кордоном — докладчик тов.

М. Чечель і

§ 9. Біжучі справи.

Через брак часу сей порядок дня не міг бути вичерпаний, і постановою Конференції §§ 6 і 7 його було знято з тим, щоб порушенні ними питання було продискутовано іншими способами: в партійній пресі та на зборах партійних груп.

По решті питань Конференцією було винесено слідуючі **ухвали**:

§ I. Звідомлення Закордонної Делегації УПСР і груп:

а) „Заслухавши звідомлення Закордонної Делегації УПСР за 1920. рік, IV Конференція УПСР за кордоном приймає звідомлення до відома і висловлює побажання, щоб Закордонна Делегація її далі використовувала всяку можливість для інформації тих революційно-соціалістичних організацій Західної Європи та Америки, які стоять на платформі III Інтернаціоналу, про становище соціалістичної революції на Україні і з'окрема щоб подала по цьому питанню меморандум III Інтернаціоналові, в якім звернула б особливу увагу на освітлення політики Російської Комуністичної Партиї, її областної організації — Комуністичної Партиї большевиків України та сучасного радянського уряду на Україні, і можливо найбільше поширила б цей меморандум між революційно-соціалістичним пролетаріатом Європи й Америки“.

б) „Заслухавши справоздання віденської й пражської організацій УПСР, Конференція приймає їх до уваги, висловлюючи побажання, щоб організації додержували тісного звязку, як між собою, так і з Закордонною Делегацією Партиї.

Конференція ухвалює прийнятій пражською організацією принцип роботи, направлений головним чином на освідомлення членів в програмі Партиї, а також принцип роботи віденської організації, направлений на

освідчення українського робітництва і студентства в партійних питаннях УПСР“.

§ 2. Проект програму УПСР.

а) „IV Конференція УПСР за кордоном, заслухавши проект програму УПСР, виготовлений ініціативною групою, приймає його в основних принципах в цілому, а остаточне зредагування його передає редакційній комісії, яка в сій цілі узгляднить протокол дебатів нинішньої Конференції та всі замітки товаришів, які будуть Конференцією ухвалені“.

б) „IV Конференція УПСР за кордоном, прийнявши проект програму та організаційного статуту УПСР, вироблений ініціативною групою, вважає проектований програм для себе морально обов'язуючим а статут — організаційно обов'язуючим“.

§ 3. Відношення до уряду радянської України.

Конференцією ухвалено слідуючі

Тези докладу т. Христюка про „відношення до совітського уряду на Україні“.

I.

а) Попередній розвиток капіталізму, особливо в його останніх промисловій і фінансовій фазах, одночасно з гнобленням недержавних кольоніальних народів викликав розвиток продукційних сил в країнах-колоніях, а разом з тим зміцнив і стремління поневолених націй до повного (політичного, економичного і культурного) національного визволення з-під гніту метрополій — в формі утворення самостійних національних держав ;

б) кінець всесвітньої війни 1914—1918 рр. викликав розпад розбитих війною імперіалістичних держав — конгломератів (Росії й Австро-Угорщини) на їх складові економично-національні організми ;

в) початок всесвітньої соціалістичної революції совпав з низкою національно-визвольних революцій (польська, чехо-словацька, грузинська, латишська, вірменська й інші), які, втягаючи в себе в ролі активних чинників не тільки працюючі селянсько-пролетарські, але й буржуазні та дрібно-буржуазні і міщанські класи, з необхідністю явились в своїм початку буржуазно-демократичними ;

г) такою національно-демократичною визвольною являється в своїм початку і українська революція, будучи направлена на емансипацію України від метрополії — Московщини — в формі незалежної Української Народної Республіки.

д) Національно-визвольні революції в краях-колоніях, являючись історично-неминучим фактом, йдуть (як це було і в українській революції) до здійснення своїх завдань через розбиття найбільших фортець капіталізму — великих імперіалістичних ріжнонаціональних держав — і тим самим обективно полекшують і будуть полекшувати досягнення завдань світової соціалістичної революції в стадії руйнації (останньою) старих буржуазно-імперіалістичних держав ;

е) в процесі свого розвитку і розвитку всесвітньої соціалістичної революції національно-визвольні революції з неминучістю мусять перетворитись, — після завершення національно-визвольної боротьби в формі

утворення незалежних від бувших метрополій національних держав, — в соціалістичні революції.

II.

а) Принцип рівності всіх націй і права їх працюючих мас на самовизначення усоває всякий поділ націй на „першорядні“ чи „вищі“ і на нації „нижчі“, парії (поділ, якого допускалися і допускаються раз-у-раз соціалісти пануючих націй) і звязане з цим поділом (в психіці провідників працюючих мас пануючих націй) явне чи тайне стремління до задержання утвореного капіталістично-буржуазними класами панування державних пануючих націй над націями поневоленими, хоч би таке стремління зовні, щиро чи не щиро, мотивувалось хибно зрозумілими інтересами всесвітньої соціалістичної революції.

б) Боротьба працюючих мас проти буржуазії є справою самих працюючих мас; являючись по суті одним і тим же процесом для працюючих мас всього світу, боротьба ця в той же час по формі являється перш за все боротьбою національною, тобто мусить відбуватись в національно-державних формах.

III.

а) Незалежна державна організація працюючих мас поневолених народів являється необхідною умовою для закінчення процесу національного визволення і перетворення національних революцій у внутрішні горожанські війни — соціалістичні революції.

б) Незалежна державно-радянська організація робітництва і трудового селянства кожної країни — народу являється найсильнішою і конечно необхідною зброєю в руках працюючих мас в процесі внутрішньої горожанської війни — зломання опору буржуазії і підпорядкування цим масам посередніх дрібнобуржуазних і міщанських верств; що тільки така організація дає змогу робітництву і селянству кожної країни успішно організувати в процесі горожанської війни основну силу і підпору соціалістичної революції і радянського будівництва — червону робітничо-селянську армію; незалежна політично-економічна державно-радянська організація являється необхідною умовою і едино-дійсним засобом підвищення культурного рівня працюючих мас — їх загальної, політичної і технично-професійної освіти та класової свідомості, без чого неможливим являється здійснення найголовнішого чергового завдання соціалістичної революції — втягнення в радянсько-революційне будівництво найширших пролетарсько-селянських працюючих мас!;

в) Тенденції розвитку продукційних сил привели до піднесення внутрішнього економічного значіння національно-економічних (кольоніальних) організмів; соціалістична революція, ліквідуючи приватну власність, як основу організації господарства, а разом з цим і погоню „метрополій“ за кольоніями, як зовнішніми ринками, зміцнює вказану тенденцію до підвищення внутрішніх економічних сил бувших колоній, стремлючи до як найштепсивнішого використання природних багатств кожної країни, знищуючи в цій цілі шкідливе для загально-світової продукції штучне, витворене експлоататорськими інтересами буржуазії

віддалення фабрично-заводських перероблюючих центрів від їх природних баз — центрів сировини.

г) Початок соціалістичної революції і перші часи її розвою з не-минучістю відзначаються повною руйною економічного життя — зруйнованням транспорту, пошт і телеграфів, припиненням праці фабрик і заводів, зменшенням площі засіву полів, загальним пониженням продукційності праці, розстрійством фінансового грошового обороту. Ця руйна підносить значіння моменту децентралізації в боротьбі з цією руйною і за задоволення елементарних економічних потреб працюючих мас кожної країни, вимагає точного узгляднення економічно-географичних особливостей кожного економічного організму і пристосування до тих особливостей тимчасових господарчих планів і методів економічного будівництва.

д) Планомірна централістична організація господарства по единому плану у всесвітньому масштабі (чи в масштабі існуючих радянських республік) можлива тільки в другій фазі соціалістичної революції, після закінчення періоду гострої руйнуючої горожанської війни, більш-меньш сталого закріплення радянської робітничо-селянської влади в окремих країнах, відновлення транспорту і елементарного налагодження економічного життя та утворення таких умов, які дали б змогу перевести правильний статистичний обрахунок економічних ресурсів та природних багатств кожної країни, складення доцільного єдиного економічного плану і переведення в життя того плану.

IV.

Сучасний совітський уряд на Україні, як по своїй організації і компетенції, так і по напряму політики, не відповідає зазначеному вище розумінню характеру та більших завдань української революції а зокрема:

а) будучи організований Російською Ком. Партию — через областну, організацію цієї партії на Україні, так звану Ком. Партию (больш.) України, і провадячи на Україні політику Р. К. П. і уряду Совітської Росії (які, що-до України перебувають ще під впливом великорадянських пережитків бувшої царської імперіалістичної гнобительської Росії), політику, направлену фактично на насильне задержання України в межах Совітської Росії і на поборення українських працюючих мас до самоорганізації в формі незалежної Української Соц. Рад. Республіки, — уряд цієї являється в суті річи комісарством Совітської Росії на Україні;

б) уряд цієї своюю єдинонеділімчеською великорадянською московською політикою (яка зовні мотивується інтересами соціалістичної всесвітньої революції) задержує на Україні закінчення і завершення національно-визвольної революції, а тим самим розспає національну ворожнечу і затруднює розвиток класової горожанської війни на Україні та перетворення української революції в цілком соціалістичну;

в) він, будучи комісарством Совітської Росії на Україні, переводячи управління Україною в великий мірі через надісланих Р. К. П. з Московщини для цієї цілі комуністичних „фаховців“ і спираючись

в своїй роботі головним чином па російській червоної армії, був і є не в стані втягти в радянське будівництво на Україні місцеві робітничеселянські сили і створив на Україні такі політичні умови, при яких радянські українські партії (УПСР і УКП) одушені від участі в радянському будівництві;

г) уряд цей, як показує досвід його роботи на Україні, не в стані розвязати економичних завдань, які стоять перед працюючими масами України; цією свою політикою він, з одного боку вооружує проти себе середнє і навіть бідніше селянство, а з другого — будучи не в стані відродити хоч в малих розмірах фабрично-заводську промисловість на Україні, веде до розпороження, зменшення і розбиття сил пролетаріату України;

д) він не в стані організувати української червоної армії, а тим самим і самооборони Укр. Рад. Республіки від внутрішньої і зовнішньої контрреволюції;

е) перенесши центри керування економичним і політичним життям України до Московщини, сучасна влада на Україні не в стані допомогти в потрібній мірі піднесення культурного рівня, загальної і технічної освіти та класової свідомості українських працюючих мас і обективно продовжує (з окрема через надісланих з Московщиною в радянські установи України комуністичних „фаховців“ і місцеву російську інтелігенцію) політику русифікації та денационалізації українських робітників і селян, а тим самим веде їх до культурного занепаду.

Приймаючи в основі зазначені тези, Конференція ухвалила по докладу слідуюче:

1. Заявити перед робітниче-селянськими масами України, Росії і інших країн, що в інтересах скріплення соціалістичної революції на Україні і побідного та успішного поширення її на захід являється необхідним негайний і рішучий розрив Р. К. П., Російського Сов. Уряду і російського пролетаріата на Україні з єдинонеділімческими, московсько-великодержавницькими пережитками старої імперіалістичної буржуазної Росії і шире підпertia з боку всіх цих чинників незалежності Укр. Соц. Рад. Республіки і дійсного уряду її, замісць комісарства Сов. Росії на Україні.

Конференція висловлює певність, що незалежна Укр. Соц. Рад. Республіка по добрій волі ввійде в найтісніше співробітництво і союз з усіма радянськими республиками, а в тому числі і в першу чергу з Сов. Росією.

2. Звернути увагу партійних товаришів і революційно-соціалістичних та комуністичних партій Європи й Америки, що закиди проти соціалістичної самостійності пролетарсько-селянських радянських держав мають на оці в суті річи прикмети буржуазних держав і як такі не стосуються до постулату УПСР — незалежності Укр. Соц. Рад. Республіки, не ослабляють його.

3. Признати необхідним подання (через Закорд. Дел. Партиї) до організацій революційно-соціалістичного пролетаріату Європи й Америки та до III Ком. Інтернаціоналу меморандума про становище соціалістичної революції на Україні і з окрема про політику Р. К. П., Ком. П. (б.) У. і сучасної влади на Україні.

4. Відкидаючи всякі спроби насильного збройного повалення сучасної влади на Україні, УПСР, віддаючи свої сили на скріплення Радянської України, має домагатись від сучасної влади на Україні скликання Всеукраїнського Зізду новообраних рад, — на таких підставах і при таких умовах, які забезпечували б повне виявлення дійсної волі українського трудового селянства та робітництва, з обовязковим представництвом на цьому української червоної армії (замісць московської, як це було на попередніх Зіздах Рад) — і організації на цьому Зізду такого радянського уряду України, який би дійсно виявляв волю і заступав інтереси українських працюючих мас.

5. Сучасна влада на Україні має рішуче розірвати з системою „комісародержавів“ і приступити до організації на місцях — як єдиних органів влади на місцях — рад робітничих і селянських депутатів; ця праця по організації рад мала б служити і цілям підготовки скликання названого вище Всеукраїнського Зізду Рад, як повноправного виразника дійсної волі робітничо-селянських мас України.

6. Визнавши необхідним, щоб всі українські і неукраїнські радянські партії на Україні були притягнені до радянського будівництва і одержали змогу легальної роботи, Конференція висловлюється за те, щоб Центр. Ком. і Закорд. Дел. Партиї енергійно продовжували далі свої заходи до того, аби У. П. С. Р., як партії радянській, була уможливлена вільна організаційна праця серед робітництва і селянства України, направлена на скріплення радянської України.

§ 4. Відношення до Інтернаціоналу.

„1. IV Конференція УПСР за кордоном потвержує постанови попередніх конференцій про те, що, стоячи на позиції соціальної революції, вона поборює спроби відновлення II Інтернаціоналу.

2. IV Конференція, стоячи на загальній платформі III Інтернаціоналу — світової революції, диктатури трудових мас і радянської влади, — вважає його організаційним центром світової соціальної революції, який повинен гуртувати коло себе всі, без ріжниці назв, соціалістично-революційні партії, що поділяють його основну платформу, чому не сприяють відомі 21 пункт.

3. Конференція відноситься негативно до всяких спроб повалення III Інтернаціоналу.

4. Конференція вважає, що УПСР повинна змагатись за те, щоб III Інтернаціонал вилінув на зміну політики КПБУ і РКП в українській справі, яка політика шкідливо відбивається на переведенні соціальної революції на Україні і ставить її під загрозу неуспіху.

5. IV Конференція потвержує думку попередніх конференцій, що вона не єсть компетентною рішати про вступ УПСР до Інтернаціоналу“.

§ 5. Консолідація українських радянських партій.

Конференція ухвалила слідуючі **тези** докладу тов. Шапovala:

1. Маючи на увазі ненормальне становище, що утворилося на Україні і фатально веде до поширення і поглиблення прірви між Совітською Росією і Радянською Україною і обективно витворює ґрунт для контр-революції, Конференція вважає, що всі живі революційні

українські і національно не українські сили України повинні бути втягнені в активні ряди соціалістичної революції для боротьби з буржуазною контр-революцією і для здійснення своїх соціалістичних прав і обов'язків перед трудовими масами, як України, так і всього світу.

2. Розбиті і дезорганізовані українські радянські революційні сили, що мимоволі перебувають тепер в повній пасивності, повинні увійти в активні ряди соціалістичної революції, щоб служити їй, як організована і координована в своїй діяльності революційна цілість.

3. З метою координації діяльності революційні сили України повинні обєднатись на одній певній платформі, скупчити всю увагу на досягнення головної мети — перемоги соціалістичної революції.

Єдиною платформою такого обєднання можуть бути слідуючі постулати:

а) соціалістична самостійність Української Радянської Республіки в її етнографічних межах;

б) фактичне здійснення влади українських селянських і робітничих рад на Україні;

в) українська червона армія;

г) військовий і економичний союз України, на основі вільного договору, з соціалістичними радянськими державами і з СРСР в тім числі і

д) боротьба проти капіталізму і контр-революції спільними силами революційних соціалістичних республик.

4. Принципом координації і консолідації революційних сил на Україні треба призвати погляд, що успіх революції на Україні залежить від спільного ведення її українськими і неукраїнськими радянськими партіями разом з обєднаними силами всього робочого клясу, цебто трудового селянства і робітництва, і що без селянства, а ще гірше — проти волі трудового селянства, революція на Україні не зможе перемогти ворожих сил.

Ухвалено **резолюцію** по докладу на цих тезах:

IV Конференція УПСР за кордоном постановляє:

а) Все вищесказане подати до відома Ц. К. Партиї на Україні і просити його про вирішення справи.

б) Для підготовчого переведення справи консолідації радянських сил України і з'ясування наслідків підготовчої праці та намічення дальших кроків в цій справі вибрати комісію з трьох осіб, котра в своїй праці має додержуватись контакту з Закордонною Делегацією Партиї.

в) Поширювати між українськими революційними елементами ідею їх консолідації во імя перемоги революції, а також підносити перед світовим пролетаріатом думку про необхідність унормальнення відносин між Росією і Україною з тою самою метою.

§ 8. Партійна організація за кордоном.

Заслухавши доклад про організацію Партиї за кордоном, IV Конференція постановляє:

1. Кожний член УПСР, що перебуває за кордоном, повинен зареєструватись в Закордонній Делегації Партиї через місцеву партійну

організацію і організаційно належати до котроїс з вже існуючих за-кордонних партійних організацій, зареєстрованих Закордонною Делегацією.

2. Кожна зареєстрована Закордонною Делегацією закордонна партійна організація повинна держати найтісніший зв'язок з Закордонною Делегацією Партиї.

3. Прийняти до відома повідомлення Закордонної Делегації про її пропозицію всім партійним членам за кордоном зареєструватись в Закордонній Делегації до 1. лютого 1921., бо в противіні разі незареєстровані не будуть вважатись за членів УПСР, і просити Закордонну Делегацію періодично повторювати цей спосіб піддережання звязку між членами УПСР за кордоном.

4. Признати недопустимим для членів УПСР приймати участь в т. зв. Всеукраїнській Національній Раді у Відні, Раді Республіки чи передпарламенті УНР в Польщі і т. п. організаціях.

5. Закордонні організації УПСР провадять свою працю на основі ухваленого IV Конференцією проекту нового організаційного статуту Партиї.

§ 9. Біжучі справи.

1. Справа б. тов. І. Базяка. „IV Конференція УПСР за кордоном, заслухавши звіт обраної на III Конференції слідчої в складі тов. Шрага, Шаповала і Кондрашенка комісії в справі діяльності тов. І. Базяка, одноголосно постановила виключити І. Базяка з Партиї.

2. Про т. зв. „Організаційний Комітет УПСР за кордоном“ (шп. М. Залізняк, М. Ковалевський і К-о).

„Конференція висловлює побажання, щоб Закордонна Делегація Партиї виробила загальний план боротьби з псевдо-ес-ерами і для переведення його на місцях переслала його місцевим організаціям.“

ФАКТИ ТА ДОКУМЕНТИ.

З постанов організації УПСР, перебуваючих на теренах Польщі і Галичини, прийнятих конференцією їх 20.—24. лютого 1921. в м. Тарнові.

I. Відношення до т. зв. „організаційного комітету УПСР“.

Заслухавши й обміркувавши інформації про те, що особи, виключені Закордонною Делегацією *) з Партиї, утворили „організаційний комітет УПСР“, конференція УПСР в Тарнові 24. лютого ухвалила: не входячи в оцінку мотивів виключення й відносин виключених до Закордонної Делегації, бо це належить до компетенції Ц. К. або з'їзду Партиї, визнати утворення „організаційного комітету УПСР“ без передніх зносин з Ц. К. Партиї неправною узурпацією імені Партиї в невідомих цілях, а тому зазначає, що, як організації, так і окремі члени УПСР, що перебувають за кордоном, не повинні входити з „Орган-

*) Неточність: виключені не Закордонною Делегацією, а III конференцією УПСР за кордоном.

ком. УПСР.“ в жаді зносин і всюди виявляти його неправність, самозваність і цілковиту неприналежність до УПСР.“

2. Привітання до Ц. К. УПСР, товаришів на Україні, Закордонної Делегації і товаришів за кордоном.

Закінчуючи свою працю, конференція членів УПСР, що перебувають на теренах Польщі і Галичині, шле свій товариський привіт Ц. К. Партії і всім товаришам, що залишились на Україні, а разом з тим засилає свій товариський привіт представництву Партії — Закордонній Делегації УПСР і констатує, що хоча вона й не цілком зійшлась з поглядами Делегації на сучасну тактику Партії, а все ж таки бачить свою ідеольгічну едність з нею і вважає необхідним висловити Делегації свою ширу товариську подяку за велику і цінну працю, переведену в справі розроблення важливих ідеольгічних партійних питань.

Одночасно з цим конференція прохас Делегацію передати ширий товариський привіт всім партійним товаришам, перебуваючим за кордоном.

Замість відповіді „Новій Добі“.

Не будучи певні в тім, чи „Нова Доба“ справді відбиває в своїх писаних думках Української Комуністичної Партії, якої закордонним органом вона виступає, ми не знаходили потрібним витрачати час і місце в нашій часописі на полеміку з нею і відповідати на ті цвітисти й пахучі випади, які купка людей робила там проти нас. Документи, що замість відповіді „Новій Добі“ ми тут подаємо, свідчать, що ми не помилялися.

В ч. 31. берлінської часописи „Новый мир“ (6. III. 1921.) під заголовком „Развенчанные герои (г. Винниченко и К-о)“ читаємо:

„Для того, щоб надати більше ваги своїм виступам проти радянської України і Совітської Росії, п. Винниченко разом з своїм „духовним сином“ п. Левинським одрекомендувався заграницій публіці, як заграпічне представництво Української Комуністичної Партії.“

„Тепер показується, що пп. Винниченко і Левинський разом з своєю групою (по імені органу „Нова Доба“, що його видають, вони звуться „новодобистами“) самозвано прибрали собі право виступати від імені цієї партії.“

Центральний Комітет Української Комуністичної Партії, з приводу виступів Винниченка й його групи, прийняв резолюцію, яка протестує проти захоплення „новодобистами“ назви заграниціного представництва Української Комуністичної Партії і стверджує, що ані п. Винниченкові, ані його групі Українська Комуністична Партія не давала жадних повноважностей. Цільність Винниченка та його приспішників резолюція пітчує, як контр-революційну.“

А „Українська Секція Комуністичної Партії Австрії“, котра об'єднує українське робітництво м. Відня, належне до комуністичної партії, і українську комуністичну інтелігенцію, на своїм засіданні 11. березня б. р. прийняла слідучу резолюцію *):

*) Уміщену в ч. 1. часопису „Наша Правда“.

Обміркувавши останні політичні виступи „Нової Доби“ та вважаючи на тодішню постанову про признання її, коли не своїм організаційно, то комуністично спорідненим органом, і виходячи зі свого становища, як організації, приналежної до III Інтернаціоналу, У.С.К.П.А. прийшла до ось таких висновків:

Почавши від 34. числа і не перестаючи називатись комуністичною газетою, „Нова Доба“ стала виступати з гостро ворожкою опозицією проти Радянського Правительства Росії та України.

Приймаючи на око всі умови вступу до Комуністичного Інтернаціоналу, вона в той час почала в цілій низці статей, що раз, то гостріше, нахилатись на комуністичну політику в Росії й на Україні і на самий III Інтернаціонал і, зрештою, скотилася до друкування статей провокаційного характеру.

Замісць зміцнення революційного настрою серед українських пролетарських мас за кордоном, як це повинна була робити всяка часопис, яка носить комуністичну імовість, „Нова Доба“ пішла шляхом звичайного роздмухування расової ворожнечі, а замісць пропаганди міжнародної пролетарської солідарності вона зійшла на гасла „єдиного українського революційного фронту“.

Найяскравішими проявами цього шкідливого для справи визволення світового пролетаріату напряму служать ось такі статті: Поворот Винниченка (34), Еманація від еманації (44), Заява мілих берлінців (46), Запитання, Конгрес І. С. П. (48), Політичне шулерство (51), Завдання моменту, З приводу арешту членів Ц. К. У. П. С. Р. (52).

Приймаючи на увагу всі вище наведені міркування, У. С. К. П. А. ухвалює вважати „Нову Добу“ органом українського національ-большевизму, який, одягаючи в комуністичну фразу звичайну націоналістичну психолоюю, мусить, кінець кінцем, як і всякий національ-большевизм, допровадити своїх послідовників до національного дрібно-буржуазного табору і відрівнати їх од мас пролетарських.

У. С. далі стверджує, що це відрізнення „Нової Доби“ від робітництва і наближення її до контр-революційного міщенства що раз то більше виявляється в ряді статей, які так надаються своїм змістом для боротьби з Російською й Українською Революцією, що буржуазна преса їх раз-по-раз передруковує на своїх сторінках, але які одночасно так суперечать комуністичній тактиці, що розбивають єдність пролетарського фронту і дезорганізують українські робітничі маси.

Констатуючи факт, що У. С. вже перестала поширювати „Нову Добу“ серед українського робітництва і не ствердила цього стану тільки через свій організаційний підупад, опісю резолюцією У. С. К. П. А. постановляє: 1. „Нову Добу“ комуністичним органом не вважати, 2. свою ухвалу від літа 1920. року про поширення її скасувати, а 3. політичних співробітників її, як людей ворожих комуністичному Інтернаціоналу, зі своєї організації виключити.

Лист до редакції „Борітесь-Поборете“.

До шановної редакції „Борітесь-Поборете“.

В ч. 5. „Борітесь-Поборете“ вміщено передрук моєї статті з „Українських Щоденників Вістей“: „Становище на Україні“ (зі слів тт. Мануїльського і Барана).

Ции хочу підкреслити, що це не є інтерв'ю з тт. Мануїльським і Бараном, якщо стаття, зіставлена на підставі їх інформації („зі слів“ тт. Мануїльського і Барана). Отже ані т. Мануїльський, ані т. Баран не можуть відповідати за поодиноки місця цієї статі. Відповідальність за те, оскільки вірно передказав я подані ними інформації, як також їхні погляди, лежить виключно на мені.

Шановну редакцію прошу о поміщення цього моого листа в більшому числі „Борітесь-Поборете“.

З правдивою пошаною

7. III. 1921.

Степан Літній.

Зміст ч. 4. „Борітесь-Поборете!“

Мих. Грушевський. — На село! ст. 1.

Мик. Чечель. — Промисловість та українському селі, ст. 21.

Мик. Шраг. — Відродження Закорд. Групи Української Комуністичної Партиї, ст. 39.

П. Христюк. — Українська дрібна буржуазія в українській революції, ст. 43.

Факти та документи. — Записка Закорд. Делегації У. П. С.-Р. для провідників Роз. Ком. Партиї про відносини України і Совєтської Росії, ст. 59.

Пам'яті погиблих товаришів. — Дмитро Одрина, ст. 63.

Зміст ч. 5. „Борітесь-Поборете!“

Мих. Грушевський. — Драгоманов в політичному і національному розвитку українства, ст. 1.

Мик. Шаповал. — Соціалістичний світогляд М. П. Драгоманова, ст. 15.

П. Христюк. — Провина перед українською революцією (В. Винниценко. Відродження нації чч. I, II, III), ст. 36.

Факти та документи. — Становище на Україні (зі слів тт. Мануїльського й Барана, членів мирової делегації УПСР в Ризі), ст. 67.

Пам'яті погиблих товаришів. — Гнат Михайліченко, ст. 77.

Хроніка, ст. 79.

Незабаром вийде ч. 8 „Борітесь-Поборете.“

100 070 / 8

Друкарня: J. N. Vernay
Wien, IX. Bez., Canisiusgasse Nr. 8—10.